

Mustaqil Davlat Hamdo'stligi (MDH)
miqyosida tashkil etilgan

KELAJAK QANOTI

xalqaro ilmiy-amaliy ko'rik tanlovi
esdalik maxsus statuetkasining

ILMIY MAQOLALAR MATERIALLARI
TO'PLAMI

<https://scientificacademy.org>

«Scientific Academy»

Ilm-ma‘rifat markazi ©

*“O‘zbekistonda yangi uyg‘onish – Uchinchi Renessans: ilm-fan taraqqiyotida
yoshlarning o‘rni” xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya doirasidagi
“Kelajak qanoti” xalqaro ilmiy-amaliy ko‘rik tanlovining*

MATERIALLARI TO‘PLAMI

1- qism

www.scientificacademy.org

O‘ZBEKISTON

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

	4
ГИГИЕНИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ЗАГРЯЗНЕНИЯ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА НА САНИТАРНО-БЫТОВЫЕ УСЛОВИЯ САМОЧУВСТВИЕ НАСЕЛЕНИЯ Туйчиев Надир Худойберди угли	
TILSHUNOSLIKDA FRAZELOGIYANING O‘RGANILISHINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Sa’dullayeva Hilola Rasul qizi Sherboev N.A	10
«THE TIGRAY WAR» (2020-2022) Umurbaev Rustam Shakirjanovich	14
JURNALISTIKA VA NOSHIRYAT SOHALARIDA BOG‘LIQLIK Manzura O‘teniyazova Gulrano Jabbarbergenova Rasbergenovna	18
“ИССЛЕДОВАНИЙ ПРОЦЕССА ИНТЕНСИВНЫХ МЕСТНЫХ ПЕРЕФОРМИРОВАНИЙ ЛЕГКОРАЗМЫВАЕМОГО РУСЛА НА СРЕДНЕМ УЧАСТКЕ Р.АМУДАРЬИ”. Курбонов Азизали Илхомович, Беғамов Ойбек Даврон ўғли Зулфиқорова Дилноза Жуманаз Қизи	20
ХО‘ЖАЛИК YURITUVCHI SUB‘EKTNI BANKROT DEB TOPISH SABABLARI VA TARTIBLARI Shaxnoza Hojimurodova	27
INGLIZ TILINI O‘RGATISHNING DOLZARB VA ENG ZAMONAVIY USULLARI Qo‘shatova Gulbadan Yusup qizi	37
KORPORATSIYA IJRO ORGANLARINING FIDUTSIAR MAJBURIYATLARI Shavkatov Islomjon Sardor o‘g‘li	40
UNDERSTANDING OF COMBATING CORRUPTION OVERSEAS AND POTENTIAL GLOBAL APPLICATIONS Axrorov Damir Aslam o‘g‘li	45
ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИҚДА МАХКУМЛАРНИНГ ХУҚУҚЛАРИНИ ХИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАР Боти́ров Элбек Боти́рович	49
YANGI O‘ZBEKISTONING YOSHLARGA BERILGAN IMKONIYATLAR TAHLILI Mahammadrizoyeva Madinabonu Mahammadrizo qizi	55
ATROF MUHIT IFLOSLANISHI VA UNDA TIBBIY CHIQINDILARNING ROLI Umarov Faxriddin Baxriddin o‘g‘li To‘xtarov Baxrom Eshnazarovich	58

ГИГИЕНИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ЗАГРЯЗНЕНИЯ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА НА САНИТАРНО-БЫТОВЫЕ УСЛОВИЯ САМОЧУВСТВИЕ НАСЕЛЕНИЯ

Туйчиев Надир Худойберди угли

Самаркандский медицинский государственный университет. Узбекистан

Аннотация: *Изучение воздействия окружающей среды на состояния здоровья населения является ведущим направлением современных гигиенических исследований. Это вызвано с одной стороны, возрастающим антропогенным воздействием на природу и связанным с ним ухудшением экологической ситуации, развитием химической промышленности, которое сопровождается постоянным возрастанием масштабов загрязнения воздуха, воды, почвы, растительности – экологической системы. Химические агенты–экоотоксиканты находящиеся в промышленных выбросах в открытой атмосфере, даже в низких концентрациях обладают токсичностью, аллергенностью и повышению заболеваемости, с другой – появлением комплекса новых, в основном техногенных факторов среды – ксенобиотиков (ксенос – чужой, биос - жизнь, - чужеродные вещества для жизни), способных оказывать существенное влияние на человека, особенно на ранних уровнях организации систем организма*

Ключевые слова: *атмосферный воздух, химическая промышленность, самочувствие, санитарно-бытовые условия.*

Актуальность: Загрязнение атмосферного воздуха может сопровождаться рядом неблагоприятных последствий: повреждение растительности, снижением прозрачности атмосферы и видимости, увеличением числа дней с туманами, загрязняющим действием на здание и предметы внутри квартир, разрушением материалов в результате химических реакций. Неблагоприятное влияние на человека загрязнений внешней среды признаётся определяющим практически всех странах. Это было подчеркнуто и на конференции ООН «Человек и его внешняя среда» состоявшейся в Стокгольме. Следует подчеркнуть, что воздействие загрязнений внешней среды на организм человека распространяется, значительно шире которое является глобальной проблемой нашей планеты. В ходе развития химической промышленности сильно усложнились и продолжают усложняться взаимоотношения человека с окружающей средой, оказывающего влияние на все сферы жизни, произошёл переворот не только в отраслях промышленного производства, но и в условиях нашего быта, в связи с чем возникло много проблем.

Цель исследования: изучить влияния химического загрязнения атмосферного воздуха на санитарно-бытовые условия и самочувствие населения.

Методы и результаты исследования: С целью изучения влияния химического загрязнения атмосферного воздуха на санитарно-бытовые условия использовали

«метод опроса» предложенный и апробированный Д.Н.Кальюжным. Для этого была разработана специальная анкета такими вопросами, которые давали возможность высказать субъективную оценку влияния выбросов химической промышленности на общее самочувствие которое, как выяснилось, зависит от степени удаления от источника загрязнения. Опрос населения, проживающего в зоне воздействия выбросов проводился по этой анкете дважды – до и после оздоровления мероприятий. Статистическая обработка результатов анкетирования позволила выделить 4 зоны с различной химической нагрузкой. В первой зоне 2000-3000 м от источников загрязнения – все опрошенные считали воздух загрязнённым, а более половины из них дали положительные ответы на все поставленные вопросы. Во второй и третьей зоне 3000-4000 м прослеживалась также тенденция, но с некоторым уменьшением утвердительных ответов на вопросы анкеты. И лишь в четвёртой зоне 6000-8000 м от источника загрязнения только 54,3 % опрошенных считали, что атмосферный воздух загрязнён. Обращают на себя внимания данные опроса населения о влиянии выбросов завода на самочувствие. Обращают на себя внимания данные опроса населения о влиянии выбросов завода на самочувствие: жалобы на головную боль, головокружение, нарушение сна, рефлекторный кашель. Представленные материалы оказывают, что из числа всех опрошенных, живущих в двух-трёх километрах от завода 84,8% лиц высказывали подобные жалобы, субъективно связывая их с загрязнением атмосферного воздуха. По мере удаления от зоны воздействия выбросов завода, количество жалоб на плохое самочувствие снижалось. Если анализ ответов на анкету дал субъективную характеристику степени загрязнения атмосферного воздуха, то наблюдения за растительностью и сельскохозяйственными животными в этих зонах показали, что чем далее от источника загрязнения, тем меньше влияние химических выбросов. Так, у растений в непосредственной близости от источника загрязнения – особенно до 3 км от завода, преждевременно желтели и скручивались листья, снижались урожайность плодовых деревьев, а отдельных случаях они даже погибали. На листьях плодовых деревьев появились характерные тёмно-коричневые пятна, после чего они высыхали и опадали. У молодых животных (овец, коз) выпадали зубы. Молодняк плохо набирал в весе и нередко погибали. По-видимому, это связано с воздействием высокого уровня фторосодержащих веществ в воздухе, воде, и корме. Подтверждает такое предположение и массовая гибель пчёл. Гусениц тутового шелкопряда, наблюдаемая в районе воздействия выбросов.

Закключение: Следует отметить, что выше указанное явление безусловно связано с влиянием выбросов завода, поскольку было в целом 86,8% ($p \leq 0,05$) жалоб на ощущение запаха, а после внедрения оздоровительных мероприятий они составили только 39,7%. Соответственно снизилось и число жалоб на плохое самочувствие, бытовые условия – затруднение проветривания квартир и сушки белья, а также ухудшение состояния растительности. Следовательно, проведённые санитарно-технические и технологические оздоровительные мероприятия по санитарной охране

атмосферного воздуха в районе расположения завода позволили снизить загрязнённость атмосферного воздуха изученными веществами, что привело к сокращению количество жалоб населения на плохое жилищно-бытовые условия и самочувствие почти в два раз.

Таким образом, наблюдения однозначно показывают , что существующая 1000 метровая санитарно –защитная зона не обеспечивает нормальных жилищно-бытовых условий для населения, проживающего в зоне воздействия химической промышленности и создаёт реальную опасность для здоровья населения.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ахмеджанова Н. И. и др. Оценка функционального состояния почек при ренальных осложнениях у детей в период пандемии COVID-19: обсервационное когортное ретроспективное клиническое исследование //Кубанский научный медицинский вестник. – 2023. – Т. 30. – №. 3. – С. 25-33.

2.Andarmonovich K. A. et al. Ifloslangan atmosfera havosining o‘simliklar va hayvonlar organizmiga ta’siri //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 42. – №. 1. – С. 176-181.

3.Аминов З. З. и др. Влияние выбросов аммофосного производства на состояние здоровья детей и подростков //academy. – 2019. – №. 10. – с. 57-60.

4.Baratova R. S. The Importance Of A Healthy Lifestyle In Maintaining The Health Of The Population //Eurasian Research Bulletin. – 2023. – Т. 17. – С. 236-240.

5.Zhurakulovna R. D. Assessment of the actual nutrition of children and adolescents taking into account regional peculiarities //E Conference Zone. – 2022. – С. 41-44.Schoolchildren's Nutrition //Eurasian Medical Research Periodical. – 2023. – Т. 19. – С. 81-89.

6.Jurakulovna R. D. Analysis Of Distribution Of Vitamins, Macro And Micro Elements Deficiency Among Children And Adolescents In Samarkand Region, According To Clinical Symptoms //Eurasian Research Bulletin. – 2023. – Т. 17. – С. 229-235.

7.Zhurakulovna R. D., Abdurakhmanovna U. N. Current State of the Problem of Rationalization of Schoolchildren's Nutrition //Eurasian Medical Research Periodical. – 2023. – Т. 19. – С. 81-89.

8.Zhurakulovna R. D. Nutrition of children as a factor determining the health of future generations //Conferencea. – 2022. – С. 41-42

9. Karimov A. A. Accumulation of heavy metals in plants //Golden brain. – 2023. – Т. 1. – №. 5. – С. 148-157.

10.Kurbanova, Hurliman Amangeldievna. "Assessment of parents'awareness of healthy eating, eating habits and frequency of consumption of individual foods." Scientific progress 4.2 (2023): 287-291

11.Маллаева М. Б. Экология ҳисобини шакллантириш масалалари //so ‘ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi. – 2023. – Т. 6. – №. 4. – С. 269-280.

12. Маллаева М. М. Соғлом турмуш тарзини ривожлантириш //O'zbekistonda fanlararo.innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnalI. – 2023. – Т. 2. – №. 16. – С. 753-760.
13. Mahramovna M. M., Chorshanbievich K. N., Ergashovich K. I. Higher education institutions students healthy lifestyle development //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – Т. 11. – №. 2. – С. 410-413.
14. MATLUBA E. Improvement Of Ecological Status Of Soil In Organic Agriculture //JournalNX. – Т. 6. – №. 08. – С. 66-69.
15. Muhammadjon M., Mavjudaxon M. Eksperemental toksik gepatitda ayrim polifenollarning ta'siri //International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research. – 2023. – С. 283-286.
16. Maxramovna, M. M., Amangeldiyevna, S. M., Chorshanbiyevich, X. N. M., & Narmuratovich, R. Z. (2022). Pedagogical essence of developing a culture of healthy lifestyle for young people. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(10), 1234-1238.
17. Naimova Z. S., Shayqulov H. S. Kimyo zavodiga yaqin hududlarida yashovchi bolalar va o‘smirlardagi antropometrik ko‘rsatgichlar //Golden brain. – 2023. – Т. 1. – №. 5. – С. 59-64.
18. Наймова З. С. Влияние экологии семьи и образа жизни на состояние здоровья детей школьного возраста //Journal of new century innovations. – 2023. – Т. 31. – №. 3. – С. 107-113.
19. Naimova Z. S. Xenobiotics as a Risk Factor for Kidney and Urinary Diseases in Children and Adolescents in Modern Conditions //Eurasian Research Bulletin. – 2023. – Т. 17. – С. 215-219.
20. Наймова З. С. и др. Влияние Выбросов Химического Производства На Состояние Здоровья Детей И Подростков //Amaliy va tibbiyot fanlari ilmiy jurnali. – 2022. – С. 288-292.
21. Naimova Z. et al. Hygienic Assessment Of Emission Influence From A Chemical Plant On Population’s Household Conditions, Well-Being And Health.
22. Narbuwayevna A. R., Murodulloyevna Q. L., Abduraxmanovna U. N. Environmentally friendly product is a Pledge of our health!. – 2022.
23. Narmuratovich R. Z. Kun tartibini shakllantirishda bioritmlarning o‘rni //so‘ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi. – 2023. – Т. 6. – №. 4. – С. 260-268.
24. Naimova Z. et al. Influence Of Ecotoxants From A Chemical Plant On The Dynamics Of Child Morbidity //The American Journal of Medical Sciences and Pharmaceutical Research. – 2021. – С. 56-59.
25. Naimova Zainab Sattarovna, Khidirov Nemat Chorshanbaevich . In the prevention of cardiovascular diseases. The importance of a healthy lifestyle. Western European Journal of Linguistics and Education Volume2,Issue2,February,2024<https://westerneuropeanstudies.com/index.php/2ISSN>
26. Sattarovna N. Z. Family Ecology and Way of Life as a Factor Shaping the State of Health of School Children //Global Scientific Review. – 2023. – Т. 14. – С. 60-67.

25. Nurmuminovna G. G., Abdurakhmanovna U. N. Clinical and laboratory features of nephropathy in children with diabetes mellitus // Open Access Repository. – 2023. – T. 9. – №. 2. – С. 116-122.
27. Raximova D. J., Naimova Z. S., Halimova S. A. 7 yoshdan 14 yoshgacha bo‘lgan bolalarda oziqlanish muammolari va ularni oldini olishda vitamin va minerallarning o‘rni // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 4. – С. 380-385.
28. Sanayeva S. B. et al. About pests of gourds in the samarkand region // golden brain. – 2023. – T. 1. – №. 6. – С. 66-68.
29. Тухтаров Б. Э., Абдумуминова Р. Н., Гаппарова Г. Н. Инсон саломатлигига таъсир этувчи агрофакторларнинг эколого-гигиеник жиҳатларини тадқиқ этиш // Scientific progress. – 2021. – T. 2. – №. 4. – С. 80-86.
30. Тухтаров Б. и др. Оценка статуса гидратации профессиональных спортсменов в условиях жаркого климата // InterConf. – 2020.
31. Tukhtarov B. E., Valiyeva M. U., Ch K. N. Estimation of the importance of biological value of nutrition allowances of sportsmen of weightlifting in the conditions of the hot climate // World Bulletin of Public Health. – 2023. – T. 19. – С. 149-152.
32. O‘zbekiston Respublikasining “aholiniing sanitariya-epidemiologik osoyishtaligi to‘g‘risidagi” qonuni (26.08.2015 y. n o‘rq-393)
33. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 29 maydagi «Jamiyatda sog‘lom turmush madaniyatini yuksaltirish milliy dasturini amalga oshirish chora tadbirlari to‘g‘risida»gi 235-sonli qarori^{34/} Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 30.10.2020 йилдаги ПФ-6099-сон
35. Файзибаев П. Н., Буляев З. К., Уралов Ш. М. Самарқанд вилояти аҳолиси ўртасида рационал овқатланиш тамойилларига риоя қилиш ҳолати // Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – T. 1. – №. 11. – С. 501-510.
35. Файзибоев П. Н. и др. Значение кондитерской продукции в питании человека // international journal of recently scientific researcher's theory. – 2023. – T. 1. – №. 3. – С. 282-289.
36. Хидиров Н. Ч., Тухтаров Б. Э., Валиева М. У. Assessment of the average daily diets of professional athletes on actual and altered dietary backgrounds // Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – T. 11. – №. 4. – С. 433-441.
37. Chorshanbievich K. N., Eshnazarovich T. B. The State of Protein Availability of Professional Athletes Involved in Kurash Wrestling // Eurasian Research Bulletin. – 2023. – T. 17. – С. 246-250.
38. Chorshanbiyevich X. N., Narmuratovich R. Z., Ergashovich K. I. Togri ovatlanish meyorlari // Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 11. – С. 160-163.
39. Шайкулов Ҳ. Ш., Буляев З. К., Мамадиёрова М. М. Сут кислота бактериялари-lactobacillus acidophilus нинг антибиотикларга нисбатан чидамлилиги // golden brain. – 2023. – T. 1. – №. 6. – С. 25-30.

40.Eshnazarovich T. B., Usmonovna V. M., Chorshanbievich K. N. Some Indicators of Protein Security of Professional Athletes-Young Men Engaged in Kurash Wrestling //Eurasian Research Bulletin. - 2023. - T. 17. - C. 241-245.

TILSHUNOSLIKDA FRAZELOGIYANING O‘RGANILISHINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Sa’dullayeva Hilola Rasul qizi

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti

Xorijiy filologiya fakulteti Xorijiy til va adabiyoti

kafedra 2-kurs talabasi

Ilmiy rahbar:

Sherboev N.A

Annotatsiya: *Ushbu maqola frazeologiyaning o‘rganilishi haqida bo‘lib, bunda kategorial belgilarini o‘rganishga, so‘z birikmalaridan farqlarini ajratib olish va lug‘atlarda qanday qo‘llanishini frazeologik birliklarning tarjimada berilishi shu jumladan frazeologiyaning asosiy vazifalari haqida yoritib beriladi. Shuningdek, ushbu maqolada frazeologik birliklarning tilshunoslikda tutgan o‘rniga ham alohida to‘xtalib o‘tilgan.*

Kalit so‘zlar: *Frazeologik tarkib, semantik, ekvivalent, stilistik va pragmatik, lug‘at.*

Frazeologiya tilshunoslikning alohida bir bo‘limi bo‘lib, unda ko‘chma ma‘noga ega bo‘lgan holda turg‘un birikmalar, iboralar o‘rganiladi. “Frazeologiya” termini yunoncha “phrasis” fraza, ifoda, ibora “logos” ta‘limot degan ma‘noni anglatadi va tilshunoslikning tilning frazeologik tarkibini, Frazeologizm uning hozirgi holatida va tarixiy taraqqiyotida tekshiruvchi bo‘limi, muayyan tildagi frazeologizmlar majmuasi hisoblanadi. Tilshunoslik bo‘limi sifatida Frazeologiyaning asosiy qismi frazeologizmlar va ularning kategorial belgilarini o‘rganishga, qolaversa frazeologizmlarning nutqda qo‘llanish qonuniyatlarini aniqlashga qaratiladi. Frazeologizmlarning nutqda hosil qilinadigan ya‘ni avvaldan tayyor bo‘lmagan so‘z birikmalaridan farqlab, ajratib olish va shu asosda frazeologizmlarning belgilarini aniqlashdir. Frazeologiyaning asosiy vazifalari bu frazeologik tarkibning izchilligini aniqlash va shu munosabat bilan frazeologizمنىing belgili xususiyatini o‘rganish, frazeologizmlar omonimiyasi, sinonimiyasi, antonimiyasi, polisemiyasi va variantdorligini tavsiflash, frazeologizmlar tarkibida qo‘llanuvchi so‘zlar va ularga xos ma‘nolarning o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash : frazeologizmlarning so‘z turkumlari bilan o‘zaro munosabatlarini oydinlashtirish va ularning sintaktik rolini aniqlash, frazeologik birliklar tarkibida so‘zlarning yangi ma‘nolari hosil bo‘lishini o‘rganish va boshqa Frazeologiya frazeologik birliklarni ajratish prinsiplarini, ularni o‘rganish, tasniflash va lug‘atlarda tavsiflash metodlarini ishlab chiqadi. Frazeologiyada ishlab chiqilgan o‘ziga xos, xilma xil metodlar asosida tilning frazeologik tarkibi turlicha: struktursemantik, grammatik vazifaviy uslubiy asoslarga ko‘ra tasnif etiladi. Frazeologiya tilshunoslikning mustqil tarmog‘i sifatida 20-asrning 40-yillarida rus tilshunosligida paydo bo‘lgan. Uning dastlabki shakllanishiga rus olimlari A.A. Potebnya, I.I.Sreznevskiy, A.A.Shaxmatov asarlarida asos solingan bo‘lsa, barqaror(turg‘un) so‘z birikmalarini alohida tilshunoslik bo‘limi. Frzaeologiyada o‘rganish masalasi 20-40-yillardagi o‘quv-metodik adabiyotlarda Ye.D.Polinov, S.Abakumov, L.A.Bulaxovskiy asarlarida ko‘tarib chiqilgan.G‘arbiy Yevropa va Amerika tilshunosligida Frazeologiya tilshunoslikning alohida

bo‘limi sifatida ajratilmaydi. O‘zbek tilshunosligida frazeologiya sohasidagi tadqiqotlar o‘tgan asrning 50-yillaridan boshlangan. Shu kungacha frazeologizmlar turli jihatdan o‘rganilgan (Sh.Rahmatullayev, B.Yo‘ldoshev, A.Mamatov va boshqalar), Frazeologiya bo‘yicha bir nechta lug‘atlar ham tuzilgan (Sh.Rahmatullayev, M. Sodiqova). Yozuvchilardan Abdulla Qodiriy, Abdulla Qahhor, Hamid Olimjon, Oydin, Said Ahmad asarlarining frazeologik tarkibi tadqiq etilgan. 70-80-yillarda SamDU qoshida frazeologik tadqiqotlarni muvofiqlashtiruvchi va maxsus to‘plamlar chiqaruvchi markaz faoliyat ko‘rsatgan. Frazeologik birikmalar va ularning tarjimai alohida e‘tiborni talab etadi. Bunday iboralarning asosiy xususiyati ularning komponentlari yig‘indisidan ma‘noni anglab olish qiyinligi bilan xarakterlanadi. Turg‘un birikmalar ma‘nosi alohida olingan so‘zlardan emas, balki ularning yig‘indisidan kelib chiqadi. Obrazga asoslangan turg‘un birikmalar matinni ifodali hamda stilistik jihatdan bo‘yoqdor bo‘lishini ta‘minlaydi. Matinning bo‘yoqdorligi tarjimada ham o‘z aksini topishi va ifoda vositalarining to‘liq saqlanishini talab etadi. Odatda universal yoki internatsional obrazlar tarjimada to‘liq saqlanadi. Bunda frazeologik birliklar tarixiy, afsonaviy, diniy, mistik mifologik va hu kabilarga asoslangan bo‘ladi. Masalan “In the seventh heaven” – “Yettinchi osmonda”. Bunday frazeologik birliklar asliyatning tarjima tilidagi ekvivalentlari deb ataladi. Tarjimada to‘liq ekvivalentga ega frazeologik birliklar deyarli hech qanday muammo tug‘dirmaydi, chunki ular stilistik hamda pragmatik jihatlardan bir xil qiymatga, ma‘noga, ifoda usuli va ta‘sir kuchiga ega bo‘ladi. Bazan asliyatdagi obrazli frazeologik birlikni tarjima tilida muqobili bo‘lmasa ham saqlab qolish imkoniyati bo‘ladi. Bunga kalkalash yo‘li bilan erishish mumkin. Masalan, “Nothing comes out of the sack but what was in it” – “Qopda nima bo‘lsa, shu chiqadi” yoki “Qozonda bori cho‘michga chiqadi”. Bu usul obrazli frazeologik birlikning ma‘nosi shaffof bo‘lgan taqdirda, ya‘ni uni hamma oson tushingan holdagina qo‘llash mumkin. Frazeologik birliklar tarkibidagi so‘zlar ko‘chma ma‘noda qo‘llanilgan bo‘lsada, ularning lug‘aviy ma‘nosi aniq bo‘lsa, uni tarjima qilishda kalkalashdan foydalanish matinni, matindagi informatsiyani hamda matindagi g‘oyani tushinishni osonlashtiradi, tarjima muqobilligini ta‘minlaydi. Kalkalash aksariyat hollarda obrazli frazeologik birliklarni oddiy frazeologik, ya‘ni erkin birikmalarga aylantirib qo‘yadi. Bu usulning qanchalik to‘g‘ri tanlanganini tarjima sifati ko‘rsatadi. Aksincha, frazeologik birikma tarkibida qo‘llangan so‘z ma‘nolari shaffof bo‘lmasa, kalkalash usulidan foydalanish fe‘liga to‘g‘ri keladi. Frazeologik birliklarni tarjima qilish jarayonida so‘zlarning milliy xususiyatlarini hisobga olish lozim bo‘ladi. Milliy xususiyatga ega bo‘lgan so‘zlar ya‘ni realiy (xos so‘zlar) tarjimai frazeologik birliklar tarjimai juda murakkab hisoblanadi, tarjimondan katta kuch va ko‘p vaqt talab etadi. Bir tomondan tarjimada milliy xususiyatlarni saqlash oson bo‘lmasa, ikkinchi tomondan tarjimada milliy xususiyatlarni tarjimonning erkinlikka yo‘l qo‘yishi natijasida tarjima tiliga asliyat tilining milliy xususiyatlarini olib kirish hollari uchrab turadi. Har bir tilda o‘zining milliy, madaniy xususiyatiga ega bo‘lgan frazeologik birliklar mavjud. Frazeologik birliklarning tarjimai milliy, madaniy xususiyatga chuqur e‘tibor bergan holda qilinishi lozim.

Frazeologik birliklar har bir tilda tashkil topishi jihatidan ijtimoiy-tarixiy hodisalar, aqliy va ruhiy holatlar, din, milliy an‘ana va urf-odatlarini o‘z ichiga oladi. Frazeologik birliklar nutqda tayyor holda uchraydi, ular turg‘un birikmalar bo‘lib, funksional va semantic jihatdan bo‘linmas yoki ajralmas birliklardir. Ingliz, o‘zbek va rus tillarining so‘z birliklarning tez

o‘shishi natijasida yangi frazeologizmlarning o‘z vaqtida lug‘atlardan topa olmaymiz va tarjimon ularni lug‘atsiz tarjima qilishiga to‘g‘ri keladi. Biz eski frazeologik birliklarni “Большой английский – русский словарь” dan va A.V.Kuninning “Ingliz – rus tili frazeologik lug‘ati” dan topa olishimiz mumkin. Tarjimon mustaqil holda frazeologiyaning asosiy nazaryasi masalalarini hal qila olish, frazeologik birliklarni to‘g‘ri tanlay olish va ularning ifodaviy-uslubiy tarjimadagi vazifalarni belgilab bera olishi kerak. Frazeologik birliklarning tarjimasining asosiy qiyinchiligi shundaki, lug‘atlarning hech biri matnda frazeologik birikmalarni qo‘llanishidagi rang-barangliklarni ta‘minlay olmaydi. Kuninning “Ingliz-rus tillari frazeologik lug‘atida frazeologizmlarning ko‘pchiligining tarjimasini bor. Masalan: “Charity begins at home”. Bu frazeologik birlik har xil lug‘atlarda turlicha tarjima qilingan. Myullerning kitobida – “Savob o‘z uyingdan boshlanadi” deb izohlangan. Bu misol shuni ko‘rsatadiki, frazeologizmlarning lug‘atlarda har xil tarjima shakllari berilishi mumkin, tarjimon buni hisobga olishi zarur. Rus ingliz va o‘zbek tillarida frazeologizmlarning so‘zmaso‘z to‘g‘ri keluvchi ko‘pgina turlari bor. Masalan: to play with fire – o‘t bilan o‘ynashmoq. Frazeologizmlarning tarjima qilish chog‘ida shuni yodda saqlash kerakki, har qanday tilning frazeologizmi shaxsning ichki his- hayajonini ifodalash xususiyatiga ega. Frazeologik birliklarni obrazli asosda tarjima qilayotganda ularni ifoda qilishda aniq namunalar, qoidalar mavjudki, buning 4 xil yo‘lini ko‘rsatish mumkin:

1. Umumiy obrazlilikni saqlash.
2. Obrazlilikni qisman o‘zgartirish.
3. Obrazlilikni umuman o‘zgartirish
4. Obrazlilikdan voz kechish

Fingers beepers, loses meepers—Topgan niyoz, topmagan piyoz.

Fingers have light—Qo‘li qing‘irning dili qing‘ir.

Fiddle while Rome is burning—Kimga to‘y, kimga aza.

First think then speak—Oldin o‘yla, keyin so‘yla.

Umumiy bir tarzda aytganda, frazeologik birliklarni tarjima qilish hamma vaqt ham oson emas. Frazeologik birliklarning ko‘pchiligi emotsional va ekspressiv ma‘no tashiydi va milliy hususiyatga ega bo‘ladi. Tilning leksik birliklariga nisbatan birmuncha murakkab tarkibli lisoniy vositalari bo‘lmish frazeologik birliklarni tarjimada adekvat talqin etish tarjima amaliyotining o‘ta murakkab va shu bilan birga, juda masuliyatli masalalaridan hisoblanadi. Chunki frazeologik birliklar nutqning badiiy-tasviriy vositalari sifatida fikrning oddiy, betaraf bayonidan ko‘ra ko‘proq turli-tuman uslubiy vazifalarni ifoda etishda ishtirok etadilarki, ularning ushbu vazifalarini hisobga olgan holda ularni tarjimada bejirim talqin etishga intilish badiiy asarning obrazli hamda hissiy tasviriy qiymatini qayta yaratish yo‘lidagi jonbozlik bilan chambarchas bog‘liq. Frazeologik birliklarni tarjima qilishning o‘ta murakkab amaliy jarayon ekanligi asosan mazkur birliklar tabiatiga ularning leksik, semantic va ko‘rilish jihatlaridan murakkabligiga xosdir. Asl nusxa va tarjima tillari frazeologizmlarining tabiatini qiyosiy o‘rgangan holda, ular orasidagi mazmuniy–uslubiy muvofiqlik holatlarini aniqlash va tarjima jarayonida ularning birini ikkinchisi vositasida talqin etish yo‘l va imkoniyatlarini belgilash to‘laqonli tarjima yaratish uchun zamin hozirlaydi. Bundan tashqari, ko‘pgina frazeologizmlar hamma vaqt ham o‘zlarining an‘anaviy ma‘no va vazifalarida qo‘llanavermasdan, badiiy nutq

tarkibida goho shakl va mazmun o‘zgarishlariga uchragan tarzda ishlatiladilarki, bu hol ularga qo‘shimcha uslubiy vazifa baxsh etib, tarjima jarayonini yanada mushkullashtiradi. Til birliklari kasb etadigan bunday kontekstual mano va vazifalarni to‘laqonli talqin etish masuliyatli tarjima tilida imkon qadar muqobil nutqiy-obrazli vositalar tanlash zaruratini tug‘diradi. Frazeologik birliklar bir tildan ikkinchi tilga asosan to‘rt xil yo‘l bilan—asliyat tilidagi birlikka komponentlar tarkibi, grammatik qurulishi hamda mano va uslubiy vazifasi mos ekvivalentlar, boshqa xossalari farq qilgani holda, mano va uslubiy vazifasi o‘xshash muqobil variantlar, qalqala usulida va tasviriy yusinda tarjima qilinadilar. Moddiy jihatdan o‘xshash bunday ikki til frazeologik ekvivalentlari mano va uslubiy vazifasi jihatlaridan ham aksariyat hollarda bir-birlariga mos bo‘ladilar, chunki bunday paytlarda birliklar negizida bir xil hayotiy tajribaga asoslangan tushinchalar yotadi. Bu xil frazeologik birliklar tarjimada bir-birlarini bemalol almashtira oladilar. Masalan, inglizcha “Cold war”, “An open hand”, “To suck somebody’s blood” kabi barqaror birliklar o‘zbekchada “Sovuq urush”, “Ochiq qo‘l”, “Birovning qonini so‘rmoq” frazeologizmlarining mutlaq ekvivalentlari bo‘lib, tarjima jarayonida ularning biri ikkinchisini barcha nutqiy vaziyatlarida bemalol almashtiraverishi mumkin. Xulosa qilib shuni aytish kerakki, Leksikologiya so‘zlarning leksik ma‘nolarini, morfologiya so‘zlarning grammatik ma‘nolarini o‘rganadi. Shu bilan birga, tilshunoslikda frazeologiya ham, morfologiya yoki fonetika singari muhim ahamiyat kasb etadigan bo‘lim ekanligini ta‘kidlab o‘tgan tilshunoslardan biri.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Tarjima nazaryasi-I.Gafurov, N. Qambarov. 2012.pdf
2. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка.-ИМО, 1972. - 287с.
3. Babkin A.M., Russkaya frazeologiya, razvitiye istochniki.l.,1970
4. Leksikologiya I leksikografiya, M., 1977.
5. O‘zbek frazeologiyasining bazi masalalari, T., 1966; Rahmatullayev SH., O‘zbek tilining izohli frazeolik lug‘ati T., 1978.
6. Qudratov Musayev_Tarjima nazaryasi asoslari. www.ziyouz.com kutubxonasi.
7. Frazeologizmlarning asosiy xususiyatlari. Maqola. Xudoyqulov B. 2021.

«THE TIGRAY WAR» (2020-2022)

Umurbaev Rustam Shakirjanovich

4th-year student of Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent city

urustam316@gmail.com

+998946995982

Abstract: *How does the 2020-2022 civil war in Ethiopia contribute to our understanding of the Responsibility to Protect doctrine? This study seeks to revisit the debate over the effectiveness of the R2P doctrine in the wake of increased intrastate conflicts. The objective is to assess the dilemma that arises with the implementation of R2P when governments are involved in the conflict and the international community is reluctant or unable to intervene.*

Key words: *Ethiopia, conflict, liberalism, return of war.*

INTRODUCTION

Globally, war is the major cause of displacement from the usual place of the biological environment. The war of Tigray exposed thousands of people to internal displacement and migration. Evidence has shown that displaced people and migrants shoulder the health and economic burden to ensure survival. However, evidence of the impact of the war on health and the economy related to the displaced people and their hosting communities is not documented. Thus, this study aimed to investigate the health and economic impact of the war on displaced people and the hosting community. A community-based survey was conducted among randomly selected 3572 households of 48 woredas/districts from August 06 to 30/2021 in Tigray. Each district had 4 enumeration sites and there were 20 households to be sampled per each enumeration site. Data were collected using a pretested structured questionnaire using face-to-face interviews of displaced and hosting household heads. The entered data is exported to SPSS version 26 statistical packages for data analysis.

MATERIAL AND METHODS

Summary statistics and geo-spatial analysis was computed. The war had a significant impact on the health and economy of the community of Internally Displaced People (cIDPs) and hosting households. There were 12,691 cIDPs and 3572 hosting HHs. About 12.3% had chronic illness 12.3% of (cIDP) who had chronic diseases and follow-up medication was forced to stop their medication. 536 (15%) civilian family members of cIDPs were killed at their homes. During the war, 244 (6.83%) of civilian family members faced physical disability. Consequentially, 43.8% and 58.8% of respondents of cIDPs suffered from severe depression and post-traumatic stress disorder. The war had a significant amount of personal resources such as domestic animals, cereals, cars, machinery, and HH furniture was looted and vandalized by the perpetrator forces from the cIDPs and hosting. The range of family size in the hosting households was 3 to 22. The war had a significant health and economic impact on both cIDPs and hosting HHs. cIDPs suffered from various illnesses and disabilities related to

the war with no medical access and follow-up care leading them to stressful situations such as depression and PTSD.

There was also a huge economic damage and destruction which threatens the survival of the survivors. War, one of the distressing events, has an enormous and tragic impact on public health and it accounts for more deaths and disabilities than many major diseases combined. Yet, it has an overwhelming effect on a country’s infrastructure, security, economic development as well as the mental and social well-being of its people.

Besides, war may subject people to forced displacement, material loss, separation or death of relatives and friends, loss of control and autonomy, and lack of access to resources. The internally displaced people may experience increased vulnerability and greater exposure to violence, poverty, lack of prospects, and uncertainty as to what is happening and what the future holds. Thus, people may feel overwhelmed, confused, frustrated, anxious, numb, and detached.

Results

The destruction of the health infrastructure leads to severely compromised health systems’ capacity to respond to the direct and indirect health consequences of the war. Based on the United Nations Higher Commissioner Refugees April 2022 report shows that there are about 100 million displaced people; and from this, 53.2 million are internally displaced people (IDPs) from war conflicts and violence globally. The majority of the IDPs were from low and middle-income countries. The IDPs are one of the most pressing humanitarian problems and political issues faced by the global community. Most IDPs are still living in low-income countries and half of them are in Africa living during war and persecution (United Nations Higher Commissioner Refugees).

IDPs are those who have not crossed an internationally recognized state border. However, they are obliged to flee or to leave their homes or places of habitual residence, particularly to avoid the effects of armed conflict, situations of generalized violence, violations of human rights, and natural or human-made disasters. The Horn of Africa bore the brunt of displacement more broadly. UN reports and other studies revealed that displacements associated with ethnic conflict and violence in the Horn of Africa especially in Ethiopia and Somalia continue worsening 4,8-11. During the past four decades, Ethiopia has been ravaged by large-scale civil war, conflict, and famine. As a result, a large number of people suffered traumatic experiences by being involved in ethnic conflict while very often losing homes, friends, and relatives.

According to a current report from Internal Displacement Monitoring Center on global displacement, Ethiopia experienced the highest number of people fleeing their homes within the country in the first half of 2022. The report added the current war in Tigray has intensified the problem. Since the conflict broke out in the Tigray region at the beginning of November 2020, civilian casualties from various zones of the region are victims of traumatic outcomes of the war 10,14. Due to this conflict, numerous civilians have been forced to be displaced from their homes internally and externally. While many are displaced to neighboring countries, there has been an influx of internally displaced people (IDPs) into the big cities. The conflict in Tigray has affected almost every aspect of life and has caused widespread displacements

resulting in 2.1 million Internally Displaced People found the whole of Tigray including the eight towns IDP centers; namely, Shire, Aksum, Adwa, Adi-grat, Wukro, Mekelle city, Maichew, and Abyi-adi 15,16. Based on the Tigray social affairs bureau, 56% of the IDPs were hosted inside the community in each household as community IDPs.

Although stakeholders are struggling to bring immediate humanitarian support to the displaced community, the additional multi-sectorial effort is required for a better outcome. Internally displaced persons have a traumatic experience and are capable of provoking fear, helplessness, or horror in response to the threat of injury or death. Such traumatic events include lack of food, water, shelter, and medical care, imprisonment, combat and injury, abuse and isolation, torture, murder, and death of family members 17-21. Several studies have shown that people who are exposed to such events are at increased risk for serious mental and psychological disorders such as PTSD, major depression, panic disorder, generalized anxiety disorder, and substance abuse, as compared with those who have not experienced traumatic events.

Different organizations and researchers have studied IDPs in Tigray mostly those found in IDP centers. However, the impact of the war on the health and economy of displaced people and their hosting communities is not well studied. Therefore, this study aimed to assess the health and economic impact of the war on community-hosted internally displaced persons and hosting households in Tigray.

Discussion

The study was conducted in all zones of Tigray except the western zone. The western zone was excluded as it was occupied by the invading forces. Data were collected from 48 woredas and 3840 households from August 06-30/2021. Tigray shares a border with Eritrea, North Sudan, the Amhara region of Ethiopia, and the Afar region of Ethiopia to the north, west, south, and east respectively. A community-based cross-sectional study was conducted among cIDPs and cIDP-hosting households during the eight-month war in Tigray. Those internally displaced persons displaced during the war period and those hosted inside the community households were included in the study; means IDPs those were living in IDP camps are not included. We excluded temporal mobility of those people displaced internally during the immediate entering troops into their area and backed immediately to their homes after the occupation. This study also excluded the western zone of Tigray because it was occupied by perpetrator forces during the data collection period.

Conclusion

The war had a huge impact on the health and economy of the cIDPs and their hosting community. Illness, diseases, and disability, discontinuation of medication and health care follow-up, and were suffered to psychological crises like depression and PTSD. There was also huge economic damage and destruction in both the hosting households and cIDPs such as destruction and looting of permanent assets, looting of domestic animals, food cereals, cars, different types of machinery, house commodities and materials, and civilian cash.

Acknowledgement

This study was done on IDPs, those hosted inside the community, not in IDP camps, means it assessed the neglected displaced individuals in most reports and organizations. The

study used large sample size and helps on the representation of the findings. However, this study covered only the impact of the first eight months of the war, but not included the next 16 months of the war. So that it doesn't represent the whole impact of the war. Second, western Tigray was not included in this study due to that was under the perpetrators, and this may under-estimate the impact of the war and couldn't show the whole figure. Finally, the information collected about amount and kind of looted assets of the IDPs was based on the IDPs report and this may expose to subjectivity of the evidence on the estimation of the impact.

REFERENCES:

1. Levy, B. S. & Sidel, V. W. War and Public Health (Oxford University Press, Oxford, 2008).
2. World Health Organization. War Trauma Foundation, World Vision International. Psychological first aid: Guide for field workers 2021.
3. Gray, B., Hanna, F. & Reifels, L. The integration of mental health and psychosocial support and disaster risk reduction: A mapping and review. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 17(6), 1900 (2020).
4. Yigzaw, G. S. & Abitew, E. B. Causes and impacts of internal displacement in Ethiopia. *Afr. J. Soc. Work.* 9(2), 32-41 (2019).
5. The U.S. government and internally displaced persons: Present, but not accounted for. Brookings Institution and the U.S. Committee for Refugees; 1999 Nov. (Mooney, E. The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern. *Refug. Surv. Q.* 24(3), 9-26 (2005).

JURNALISTIKA VA NOSHIRYAT SOHALARIDA BOG‘LIQLIK

Manzura O‘teniyazova

*Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti Qoraqalpoq filologiyasi va jurnalistika
fakultetining bakalavr Noshirlik ishi yo‘nalishi talabasi*

Gulrano Jabbarbergenova Rasbergenovna

*Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti Qoraqalpoq filologiyasi va jurnalistika
fakultetining bakalavr Axborot xizmati va jamoatchilik bilan ishlashish yo‘nalishi talabasi*

Annotasiya: *Jurnalistika, O‘zbekiston respublikasining Noshirlik ishi faoliyati to‘g‘risidagi qonuni bilan yaqindan tanishib chiqish va ma‘lumotlarni baham ko‘rish.*

Abstract: *Journalism, getting to know the Law of the Republic of Uzbekistan on Publishing and sharing information.*

Аннотация: *Журналистика, знакомящаяся с Законом Республики Узбекистан «Об издательской деятельности и обмене информацией».*

Kalit so‘zlar: *Jurnalist, journalist, OAV fotograf, Noshirlik, nashriyot ishi, Noshirlik to‘g‘risida yangi qonun.*

Key words: *Journalist, journalist, media photographer, Publishing, publishing work, New Law on Publishing.*

Ключевые слова: *журналист, журналист, медиафотограф, издательское дело, издательская деятельность, новый закон об издательском деле.*

Jurnalist — muxbir, reportyor (axborot-yangiliklar xizmati xodimi) va sharhlovchiga teleoperator, produser va boshqa texnik xodimlari yordam berishi mumkin.

OAV fotograf (suratkashi) reportyor yoki muxbir bilan birgalikda ishlashi yoki mustaqil ravishda o‘z nashri uchun fotoreportajlar tayyorlashi mumkin. Bu jarayonda u fotojurnalistga aylanishi mumkin.

Jurnalist va noshirlik fidoyilari hamiycha xalq tilidan gapiradi va shu bilan birga ularning manfaatlarini himoya qiladi. Shu boisdan ham har ikkala sohalar ham bir-biri bilan uzviy bog‘liqdir. Yana ta’kidlash joizki har ikkala soha fidoyilari ham jurnalist deb ataladi.

Noshirlik, nashriyot ishi — nashriyotlar tashkil etish, kitoblar, gazeta, jurnallar, tasviriy san’at asarlari va boshqalar. Bosma mahsulotlarini tayyorlash, nashr qilish va uni tarqatishga oid soha. Nashriyotlar chiqaradigan mahsulotining turiga qarab — kitob nashriyoti, kitob-jurnal nashriyoti, gazeta-jurnal nashriyoti va boshqa, qanday o‘quvchilarga mo‘ljallanganligiga ko‘ra — ilmiy adabiyot, ommaviy adabiyot, bolalar adabiyoti, o‘smirlar adabiyoti nashriyotlari va hokazoga bo‘linadi; mavzusiga ko‘ra — universal va muayyan sohaga ixtisoslashgan nashriyotlar bor. Universal nashriyotlar (Mas, “O‘zbekiston” nashriyoti) barcha xil yoki ko‘p turdagi, ixtisoslashgan nashriyotlar (Ibn Sino nomidagi nashriyot va b.) muayyan soha bo‘yicha

Jumladan, noshirlik faoliyatini tartibga soluvchi amaldagi qonunda sohaga oid eng asosiy tushunchalar yo‘q. Shu sabab, loyihada bir qator asosiy tushunchalarga ega alohida yangi modda kiritilgan. SHuningdek, zamonaviy qonunshunoslik amaliyotiga ko‘ra qonunning

maqsadi, asosiy printsiplar, qonunning qo‘llanilish sohasi, vakolatli organlar va noshirlik sohasi sub'ektlari hamda ularning vakolatlari kabi masalalar alohida moddalarda aniq aks ettirilgan. Bundan tashqari, noshirlikda kontrafakt mahsulotlar aylanishining oldini olish, ijtimoiy ahamiyatga molik adabiyotlarga davlat tomonidan grantlar ajratish va kitob mutolaasi madaniyatini ommalashtirish mexanizmlari kabi muhim masalalar qonunda inobatga olingan.

ADABIYOTLAR:

1. <https://pravacheloveka.uz>Jurnalistburchivamas’uliyati
2. <https://uz.m.wikipedia.org.noshirlik>
3. <https://yuz.uz>.Noshirlik faoliyatida qanday o‘zgarishlar bo‘ladi.
4. <https://abt.uz> › university › specialty Noshirlik ishi mutaxassisligi uchun qabul kvotalari – abt.uz
5. <https://qomus.info> › ... › N harfi Noshirlik haqida – U kim, bu nima - QOMUS.INFO

“ИССЛЕДОВАНИЙ ПРОЦЕССА ИНТЕНСИВНЫХ МЕСТНЫХ ПЕРЕФОРМИРОВАНИЙ ЛЕГКОРАЗМЫВАЕМОГО РУСЛА НА СРЕДНЕМ УЧАСТКЕ Р.АМУДАРЬИ”.

PhD доц

Курбонов Азизали Илхомович,

Каршинского института ирригации и агротехнологий

Бегамов Ойбек Даврон ўғли

Зулфиқорова Дилноза Жуманаз Қизи

Каршинского института ирригации и агротехнологий студент

Аннотация: В работе приведены результаты натурных исследований разрушения берегов нижнем участке бесплотинного водозабора Каршинский магистральный канал. В статье приведены, основные факторами разрушения берегов в период паводка и в межень. А также исследований процесса интенсивных местных переформирований легкоразмываемого русла в плане разработаны гидравлические схемы возникновения местных размывов берега как при установившемся, так и неустановившемся движении в открытом потоке. По результатам исследования интенсивных деформации ниже створа бесплотинного водозабора разработанные рекомендации по защиты берегов от размыва.

Аннотация: Мақола Амударёнинг ўрта қисми, Карши магистрал канали тўғонсиз сув олиш худудининг қуйи қисмида қирғоқларнинг ювилишини тадқиқот натижалари келтирилган. Шунингдек мақолада серсув ва кам сувли даврларда қирғоқларни ювилишини асосий омиллари, қирғоқларни эрозиядан ҳимоя қилиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган. Шунингдек тез ювилувчан ўзанларда интенсив равишда маҳаллий қайта шаклланиш жараёнини ўрганиш натижасида, оқимда барқарор ва беқарор ҳаракат инобатга олиб қирғоқнинг маҳаллий эрозиясини юзага келтирувчи омилларнинг гидравлик схемалар ишлаб чиқилган. Тўғонсиз сув олиш қуйи соҳасида остидаги ўзан жараёнларини ўрганиш натижаларига кўра қирғоқларни эрозиядан ҳимоя қилиш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган.

Ключевые слова: русловой процесс, дейиши, наносы, бесплотинный водозабор, расход воды, уровень воды, глубина, скорость воды поток, канал.

ВВЕДЕНИЕ

Естественные деформации русел рек в основном происходят из-за нарушения баланса наносов, как по длине, так и в поперечном профиле русла реки. Неустойчивость русел рек обусловлена значительной насыщенностью речного потока руслоформирующими наносами, вызывающими интенсивное развитие руслового процесса. Такое развитие часто проводится в направлениях, создающих большие неудобства для хозяйственной деятельности человека [1-5]. В некоторых ситуациях русловые деформации причиняют большой ущерб народному хозяйству. В качестве

примера можно привести следующее: в результате аккумуляции наносов на дне, горизонт воды может подняться выше поймы, что создаст угрозу затопления расположенных на них культурных земель и населенных пунктов. Интенсивный размыв берегов, характерный для рек Средней Азии, тоже приводит к нежелательным последствиям, таким как смыв близкорасположенных культурных земель и населенных пунктов, возникновение угрозы обеспечения нормального водозабора оросительных каналов при бесплотинных водозаборах [6,7,11] (Рис-1).

Рис.2 Бесплотинный водозабор КМК.

Для руслового процесса на р. Амударье характерны особые случаи интенсивного размыва берегов, вызванные кратковременным свалом потока на берег. Это явление получило название дейгиш, что в переводе на русский язык означает «дурная вода». Позднее этот термин был распространен на все случаи подмыва берега.

Метод исследования. Изучение результатов натуральных исследований на среднем участке реки Амударья, оценка состояния русла р. Амударья, возникновения местных размывов берега как при установившемся, так и неустановившемся движении в открытом потоке является методом исследования настоящей работы.

Результаты и обсуждения: В этом исследовании было установлено, что средняя скорость потока в несколько раз превышала от скорости смыва, определенную для почв, пересекающих реку Амударья. Резкая изменчивость расхода и уровня, высокая скорость, насыщенность потока наночастицами, движущимися и подвешенными вдоль дна ручья, и их резкое изменение характера транспортировки постоянно меняют русло, увеличивая интенсивность деформационные процессы в плане. В результате удаления пульпы от очистки наносов, поступающих в Каршинский магистральный канал, наблюдается сужение русла в нижнем створе, происходит размыв левого берега [8,9].

Следует отметить, что из-за резких колебаний уровня в этой участки также наблюдается изменение левого берега. В этом гидравлическом процессе длина дейгиша составляла до 1,5 км. Амударья имеет сложный гидрограф в этом районе, поэтому на одном участке реки может быть несколько типов макро и мезоформ. В частности, изменение водного режима реки мало влияет на форму русла, и эти случаи могут наблюдаться при сохранении русловых форм предыдущего режима [10,12,13].

Гидрометрические измерения проводились в низовьях бесплотинной водозабора КМК для определения интенсивности стока. (Рис-1). При этом при низком уровне

воды скорость смещения составляла 1 м / сут, а при высоком уровне воды 10-15 м / сут. Зимой, когда уровень был высоким, эта величина составляла 4 м / сут, что составляет от 0,5-1,5 км до 10 км вдоль побережья. По направлению потока левый берег сместился вправо на 110 метров в период с 7 июля по 10 сентября 2021 года. В 2019-2021 годах 15-30 метров берега Амударьи было размыто за 30-40 минут.

Рис 1. Наблюдения ниже бесплотинного водозабора КМК для определения интенсивности русловых процессов.

На изучаемом участке в результате смещения основного потока реки в районе головного водозабора на длине 1200 м поток сосредоточился в одном русле, ширина которого в зависимости от расхода воды менялась от 250 до 500 м. Остров, расположенный между правым и средним протоком на длине 2000 м, сместился влево, в сторону среднего протока на 200-280 м. образовалась большая отмель в головной части левого протока. Произошло также расширение до 1000 м и удлинение до 1200 м остров, расположенного между средним и левым протоком. Благодаря систематической очистке среднего протока расход в нем 80...85% от общего расхода реки. Ширина русла данного протока по урезу воды составила 320-350 м. Ниже точки водозабора наблюдался размыв острова, расположенного между левым и правым протоком, со стороны правого потока на ширине 80...150 м о длиной полосы смыва до 1500 м. Сравнение построенных поперечных профилей каждого показало, что глубинные деформации дна в районе выше и ниже водозабора проявляются по разному: и в виде размыва, и в виде занесения.

Особенно большие сложности возникают при проектировании головных сооружений при бесплотинном водозаборе из Амударьи, русло которой вследствие больших уклонов дна, высоких скоростей течения и легкой размываемости донных отложений (представленными мелкопесчаными слабыми грунтами) подвержено чрезвычайно сложным интенсивным плановым и глубинным деформациям.

Для анализа глубинных деформационных процессов в реки Амударья в поле исследований проводились полевые наблюдения (Рис-4). На основании этого была проанализирована динамика гидравлических параметров потока, уклон кривой уровня воды на исследуемой территории составил 0,0002-0,00025.

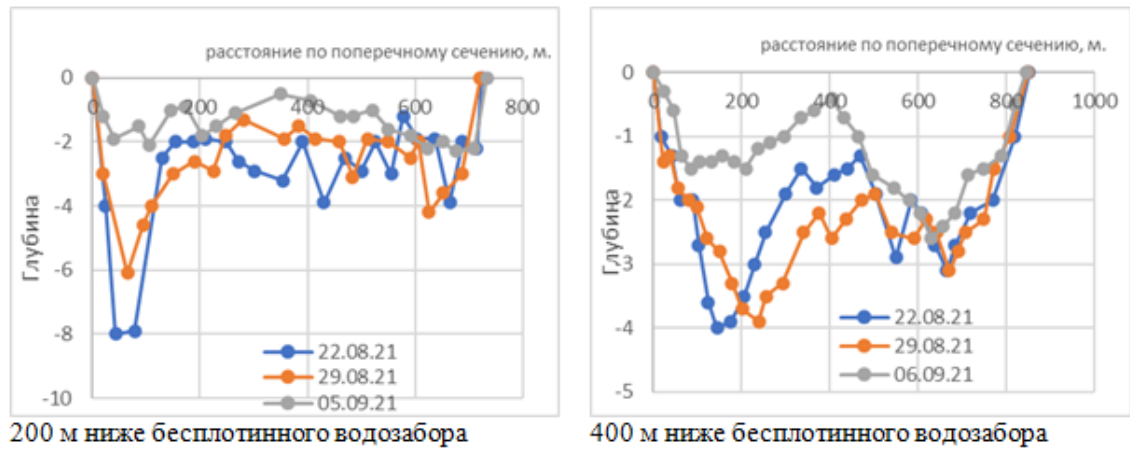

Рис-4. Динамика изменения поперечного сечения дна реки Амударья в нижней части бесплотинного водозабора.

Мутность потока достигла максимальных значений в весенний и летний периоды. Максимальная прозрачность воды наблюдалась осенью и зимой (рис. 5). Изменение направления потока увеличивает меандрирование русла реки в районе исследования.

Рис-5 Распространение мутности на бесплотинном водозаборе КМК.

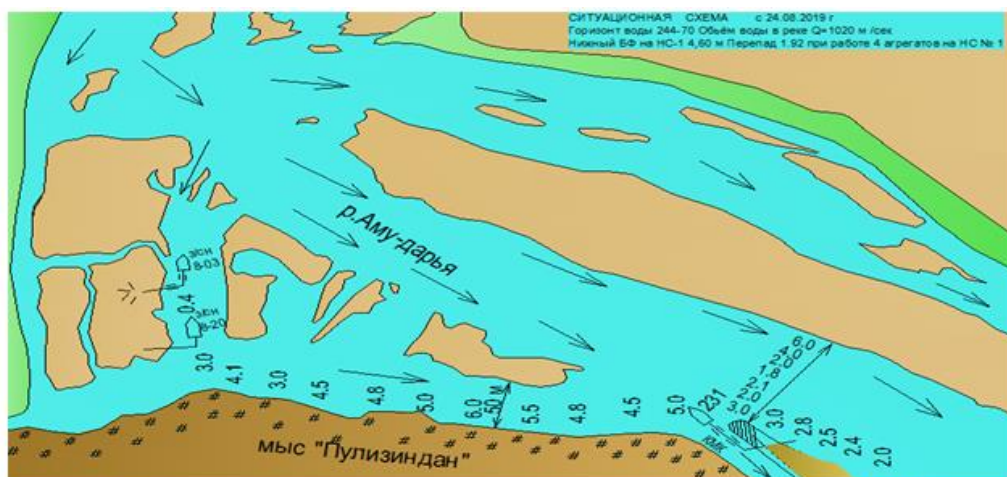

Рис.6 Ситуационная схема бесплотинного водозабора КМК

Интенсивность размыва за последние десять лет составляет 20-300 га при ширине 100-300 метров. Общая размываемая площадь на этом участке составляет 400-450 га, что увеличивает риск мытья в поселке Кизиляк (Рис-6.) Следует отметить, что на исследуемом участке, хотя средняя скорость потока в несколько раз превышает допустимую скорость смыва для этого грунта, по которому протекает река, существенных глубинных деформаций не происходит. Причина этого может быть оправдана тем фактом, что поток в исследуемой учатске сильно насыщен наночастицами. Первоочередные меры по предотвращению береговой эрозии - устройство насыпей, дамб и шпор.

Для решение данной проблемы рекомендовано экспериментальное исследование которое может дать конкретный прогноз русловых деформаций ниже бесплотинного водозабора КМК. Поэтому мы сделали экспериментальные исследования сооружений и прилегающего участка русла реки где осуществляется бесплотинный водозабор в КМК.

Выводы и рекомендации: На основании результатов проведенных исследование дейгиша и наблюдения за динамикой морфометрии русла реки водного потока среднем течение р.Амударье, можно сделать следующие заключения:

1. В результате забора воды из Амударьи в КМК сток перераспределяется, на правом и среднем берегах русло реки поднимается, берега находятся в процессе переформирования.

2. Резкая изменчивость расхода и уровня, высокая скорость, насыщение потока наночастицами, движущимися и подвешенными вдоль дна, и их резкое изменение характера транспортировки наносов постоянно меняют русло, увеличивая интенсивность деформационных процессов в плане.

3. В результате удаления наносов с очистки наносов, поступающих в Каршинский магистральный канал, наблюдается сужение русла в нижнем бассейне и размыв левого берега. На основании этого результата было признано, что в будущем необходимы более точные исследования.

4. По результатам гидрометрических измерений, проведенных в нижнем участке бесплотинного водозабора, при этом при низком уровне воды размыв берега составляла 1 м / сут, а при высоком уровне воды 10-15 м/сут. Зимой, когда уровень был высоким, эта величина составляла 4 м/ сут, что составляет от 0,5-1,5 км до 10 км вдоль побережья. По направлению потока левый берег сместился вправо на 110 метров в период с 7 июля по 10 сентября 2021 года. В 2019-2021 годах 15-30 метров берега Амударьи было размыво за 30-40 минут. Первоочередные меры по предотвращению береговой эрозии - устройство насыпей, дамб и шпор.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ:

1. Абидов, М. М. Регулирование наносного режима при водозаборе на горно-предгорных участках рек: дис. канд. техн. наук: 05.23.07 / Абидов Мурат Мухамедович. – М., 2006. – 199 с.
2. Базаров Д. Р. Научное обоснование новых численных методов расчета русловых деформаций рек, русло которых сложены легкоразмываемыми грунтами, Дис. на соискание уч. степени д. т.н., М., 2000, 249с.
3. Базаров Д.Р., Норкулов.Б.Э, Жумабаева Г.У, Артикбаева Ф.К, Пулатов С.М, Особенности гидрологических характеристик среднего течения реки Амударья. “Аграрная Наука” научно-теоретический и производственный журнал. ISSN 0869 – 8155 №6-2019.г. Москва.
4. Базаров Д.Р.,Норкулов Б, Рузимухамметова Д.М, “Изменение гидрологического режима реки при бесплотинном водозаборе”., Архитектура ,Строительство, Дизайн. № 4,2011г. С-39-41.
5. В.С.Алтунин, С.А.Аннаев, С.А.Аширов, Натурные исследования разрушения берегов(дейгиш) на среднем участке р.Амударьи. Труды IV всесоюзного гидрологического съезда.Том 10. 44-49 стр.
6. Д.Э. Махмудова, Х.М. Дурдиев Р.А. Эрманов. К выбору нового устойчивого бесплотинного водозабора из р. Амударья для обеспечения надежного водообеспечения южных регионов Узбекистана. Режим доступа <http://mail.icwc-aral.littel.uz/library/rus/hist/sb-tr-saniiri-1984/pages/056.htm>
7. Крутов А.Н. Перспективы применения численного моделирования русловых процессов// Актуальные проблемы водного хозяйства и мелиорации орошаемых земель, Материалы Республиканской научно-практической конференции, Ташкент, Узбекистан, 2011, стр. 124-129.
8. Мухамедов Я.С. Регулирование русла и режима наносов Амударьи у бесплотинных водозаборов руслорегулирующими сооружениями. Режим доступа <http://mail.icwc-aral.littel.uz/library/rus/hist/sb-tr-saniiri-1984/pages/056.htm>
9. Мухаммедов Я. С. Эксплуатация Каршинского магистрального канала при водозаборе из р. Амударьи и пути его улучшения. Режим доступа: <http://www.cawater-info.net/library/rus/mukhamedov1.pdf>
10. Шульц В.Л. Реки Средней Азии [Текст]: [В 2 ч.] / Глав. упр. гидрометеорол. службы при Совете Министров СССР. Среднеаз. науч.-исслед. гидрометеорол. ин-т. - [2-е изд., перераб.]. - Ленинград: Гидрометеоиздат, 1963.
11. Bazarov, D., Markova, I.,Norkulov B. Isabaev, K., Sapaeva, M. “Operational efficiency of water damless intake”
12. Bazarov.D, Norkulov.B, Vokhidov.O, Uljaev.F, Ishankulov.Z, Two-dimensional flow movement in the area of protective regulatory structures. STCCE-2020. Materials Science and Engineering. doi:10.1088/1757-899X/890/1/012162

13. Krutov A, Bazarov D, Norkulov B, Obidov B, Nazarov B 2019 Experience of employment of computational models for water quality modelling. E3S Web of Conferences. EDP. Sciences. doi: 10.1051/e3sconf/20199705030

XOJALIK YURITUVCHI SUB'EKTNI BANKROT DEB TOPISH SABABLARI VA TARTIBLARI

Shaxnoza Hojimurodova

Kimyo International university in Tashkent

E-mail: hojimurodovashaxnoza@gmail.com

Annotatsiya: *Maqola O‘zbekiston Respublikasi ma‘muriy-hududiy tuzilishlarini isloh qilish to‘g‘risidagi qonunlar va regulativ hujjatlarga asoslanadi. Bu ilmiy maqola, O‘zbekistondagi tijorat sub‘ektlari yoki korxonalarni shartnomasiz qarz qaytarish, moliyaviy majburiyatlarni to‘lash imkoniyatisizligi, tijorat faoliyatini to‘xtatish zaruratining yo‘qligi kabi sabablarga ko‘ra bankrot deb topishni o‘rganib chiqadi. Maqola asosan O‘zbekiston Respublikasi qonunlari va boshqa hujjatlari asosida tashkil etilgan tashkilotlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning bankrot bo‘lish sabablari va bankrotni to‘xtatish jarayonlari to‘g‘risida amaliyotda muhim ma‘lumotlar taqdim etadi. Bankrotni aniqlash, hakomatiy organlar tomonidan tekshirish va moliyaviy jarayonlarni boshqarishning keyingi bosqichalarini tavsiflaydi. Xalqaro amaliyoti ko‘rib chiqilgan holda, ilmiy maqola tajribali yuridik ekspertlar, tadbirkorlar, va akademik tadqiqotchilar uchun foydali bo‘ladi. Ushbu maqola, O‘zbekistondagi korxonalarining moliyaviy-hududiy holatlarini nazorat qilish, xizmat ko‘rsatish va tijorat faoliyatlarini davom ettirishda muammolarga duch kelganda qanday holatda bankrot bo‘lishi mumkinligi to‘g‘risidagi batafsilroq bilim beradi.*

Kalit so‘zlar: *Bankrotlik, qonun, regulative hujjat, moliya, tijorat, qonu, kadr, moddiy resurslar, tadbirkorlik, me‘zon, asosiy vositalar, qarz, baholash, muammo, aktivlar taqsimlanishi.*

Respublikamizda “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da belgilangan asosiy vazifalarni amalga oshirishda asosiy e‘tibor mustaqil O‘zbekiston davlatining jahon hamjamiyatida o‘ziga munosib o‘rinish egallashi uchun fidoiylik bilan kurashadigan, mustaqil fikrlovchi erkin shaxsni yetishtirishga qaratilgan. Chunki, kadrlar tayyorlash sohasidagi davlat siyosatida insonni intellektual va ma‘naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan uzluksiz ta’lim tizimi orqali har tomonlama barkamol shaxs-fuqaroni shakllantirish asosiy muammo qilib qo‘yilgan.

Bu esa, yangicha fikrlaydigan, o‘qitishning zamonaviy metodlari, shakllari va usullaridan samarali foydalana oladigan, yuqori malakali pedagog kadrlarni talab etadi. Bizningcha, mana shunday muhim vazifalardan biri zamonaviy o‘quv dasturlari, o‘qitishning hozirgi zamon usullari asosida Davlat ta’lim standartlarida belgalab berilgan ixtisoslik va maxsus fanlarni o‘qitish hamda kasbiy mutaxassislikka ega bo‘lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlashdan iboratdir.

Bugungi kunda mustaqil O‘zbekiston xalqi tanlab olgan yo‘l ochiq, erkin bozor iqtisodiyotiga asoslangan odil jamiyat, kuchli demokratik huquqiy davlat qurish yo‘lidan bosqichma-bosqich olg‘a bormoqda. Biz barpo etayotgan davlat avvalo, umumjahon

stivilizastiyasiga davlat qurilishi sohasida, taraqqiy etgan boshqa xalqlar erishgan tajribalarga va o‘zimizga mos milliy an‘analarga asoslanmoqda.

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi uchun iqtisodiy o‘rish omillarining sifat jihatdan takomillashib borish jarayoni xosdir. Fan-texnika taraqqiyotining ilg‘or natijalarini qo‘llash, ishlab chiqarishni intensivlashtirish, yuqori samarali texnika - texnologiyalardan foydalanish bilan bir qatorda, eng muhimi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash bu boradagi muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Ma‘lumki, iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida har bir xujalik yurituvchi sub‘ekt biror - bir mahsulot (ish, xizmat)lar ishlab chiqarishni tashkil qilishi uchun asosan to‘rt xil resurs mujassam bo‘lmog‘i lozim bo‘ladi. Bunday resurslar tarkibiga quyidagilar kiradi:

- moddiy resurslar;
- moliyaviy resurslar;
- mehnat resurslari;
- tadbirkorlik resursi.

Mazkur resurslar tarkibida bugungi kunda eng asosiylaridan biri bu moddiy resurslar bo‘lib, ularning tarkibida ham muhimlaridan biri asosiy vositalar hisoblanadi. Chunki, keyingi yillarda asosiy vositalarning bahosini muntazam oshib borishi va ularga qilinadigan xarajatlar mahsulot tannarxining asosini tashkil qilayotganligi ham ushbu vositalarni tahlil qilib borishni taqozo etmoqda.

Asosiy fondlar (vositalar) ishlab chiqarishning muhim omili sifatida qaralib, ular vositasida bevosita mehnat predmetlari va mehnat kuchlari birikuvida mahsulotlar ishlab chiqariladi, ishlar, bajariladi va xizmatlar ko‘rsatiladi.

Asosiy fondlar deb, ishlab chiqarish stiklida bir necha bor qatnashib, o‘zining qiymatini yaratilayotgan mahsulotlarga qisman o‘tkazuvchi hamda jismoniy shaklini saqlab qoluvchi mehnat vositalariga aytiladi.

Asosiy fondlar yoki vositalarni tarkiblashda jahon va respublika hisob belgiloviga muvofiq quyidagi ikkita jihat mezon sifatida olingan.

Birinchisi, ularning qiymat ifodasi, ikkinchisi – xizmat muddati.

Xizmat muddati bir yildan ortiq bo‘lgan, lekin qiymat jihatdan qat‘iy chegaradan oshmaydigan qiymatliklar, shuningdek, qiymatliklar, xo‘jalik inventarlarining ayrim turlari asosiy vositalar qatoriga kiritilmaydi. Bu qator bevosita kam baholi va tez eskiruvchi buyumlari tarkibida hisobga olinadi.

Asosiy vositalar tahlilida korxonaning asosiy vositalar bilan qurollanish darajasiga, ularning texnik holati va harakat ko‘rsatkichlariga, samaradorlik ko‘rsatkichlariga, dinamikasi va holatiga baho beriladi.

Asosiy vositalar bilan ta‘minlanish deyilganda korxonaning biznes rejasiga yoki o‘tgan yillarga nisbatan asosiy fondlar bilan qurollanishi darajasi tushuniladi.

Shuningdek, asosiy vositalarning tarkibi bo‘yicha, turi bo‘yicha o‘zgarishlariga baho beriladi. Taxlil etishda asosiy vositalarning holat va harakat ko‘rsatkichlariga muhim e‘tibor

qaratiladi. Bu orqali bevosita asosiy vositalarning eskirish darajasi, yaroqlilik darajasi, kirimi va chiqimi qo‘rsatkichlariga baho beriladi.

Asosiy vositalarning unumini o‘rganish asosida mahsulot ishlab chiqarishda ularning samaradorlik ko‘rsatkichlariga baho beriladi. Asosiy vositalarning samaradorlik ko‘rsatkichlarini omilli tahlil asosida mahsulot ishlab chiqarish hajmini yoki fondlar samarasini oshirish yuzasidan ichki imkoniyatlarning mavjudligi o‘rganiladi va taxlil yakunida korxonada asosiy fondlardan foydalanishga va ularning samaradorligini oshirish yuzasidan muhim iqtisodiy yo‘nalishlar belgilanadi. Korxonaning asosiy vositalari, ularning holati, harakati va samarasiga iqtisodiy tashxis beriladi.

Bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining asosiy vositalarini tahlil etishda asosiy axborot manbalari bo‘lib quyidagilar hisoblanadi:

- korxonaning biznes reja ma‘lumotlari;
- «Buxgalteriya balansi» (1-shakl);
- «Asosiy vositalar harakati to‘g‘risidagi» hisobot (3-shakl);
- buxgalteriya hisobining asosiy vositalar va nomoddiy aktivlarni hisobga oluvchi schyot ma‘lumotlari.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir vositani ma‘lum bir xususiyatlari bo‘yicha tasniqlash va tarkibiy joylashtirib chiqish mumkin bo‘ladi. Xususan, korxonalarining asosiy vositalarini ham ma‘lum bir xususiyatlari bo‘yicha tasniqlab, ularni tahlil qilib chiqish maqsadga muvofiq sanaladi. Bugungi kunda asosiy vositalarni quyidagi xususiyatlari bo‘yicha tasniqlashimiz mumkin:

1. Asosiy vositalarning korxonaning ishlab chiqarish jarayonida qatnashuviga qarab:

- aktiv asosiy vositalar;
- passiv asosiy vositalar.

2. Asosiy vositalarni tarmoqlarga bo‘ysunuviga qarab:

- sanoat ishlab chiqarish asosiy vositalari;
- boshqa tarmoq asosiy vositalari;
- noishlab chiqarish asosiy vositalari.

3. Asosiy vositalarning foydalanish jarayonidagi qatnashuviga qarab:

- foydalanishdagi asosiy vositalar;
- foydalanishdan olib qo‘yilgan (konservastiya qilingan) asosiy fondlar.

4. Asosiy vositalarning turlarga ajratilishi bo‘yicha:

- yer;
- binolar;
- inshootlar;
- uzatish moslamalari;
- hisoblash texnikasi va kompyuterlar;
- mashina va uskunalari;
- transport vositalari;

- asbob-uskunalar;
- xo‘jalik jihozlari;
- ishlab chiqarish inventarlari;
- ishchi va mahsuldor hayvonlar;
- qo‘p yillik ekinlar va boshqa asosiy vositalar.

5. Mulkiy egaligiga qarab:

- o‘ziga tegishli asosiy vositalar;
- ijaraga olingan asosiy vositalar.

Bundan tashqari asosiy vositalarning yana boshqa bir xususiyatlari bo‘yicha ham tasniflash mumkin.

Hozirgi sharoitda korxonalarda asosiy vositalarning barcha turlarini kerakli nisbatda va tarkibda bo‘lishini ta‘minlash maqsadga muvofiqdir. Ya‘ni sanoat ishlab chiqarishidami, yordamchi tarmoqlardami yoki ijtimoiy-maishiy sohalarda bo‘lmasin, barcha asosiy vositalar kerakli xizmatni bajaradilar.

Asosiy vositalarning tarkibi, ularning tuzilishini o‘rganish bilan bir qatorda dinamik o‘zgarishlariga ham baho berib boriladi. Asosiy vositalarning dinamikasi deganda ularning davrlar (yillar) bo‘yicha o‘zgarishlari tushuniladi. Dinamik o‘zgarishlar asosida korxonada asosiy vositalarning yillar bo‘yicha mutlaq va nisbiy o‘zgarishlariga baho beriladi.

Qarzdorning pul majburiyatlari bo‘yicha kreditorlar talablarini qondirishga yoki majburiy to‘lovlar bo‘yicha o‘z majburiyatini bajarishga qodir emasligi, agar tegishli majburiyatlar yoki to‘lovlar majburiyati yuzaga kelgan kundan e‘tiboran uch oy davomida qarzdor tomonidan bajarilmagan bo‘lsa, bu holat bankrotlik alomatlarini deb e‘tirof etiladi.

To‘lovga qodir bo‘lmagan xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarning bankrotlik mexanizmini shakllantirish milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim shartlaridandir. Bankrotlik taomili faqat byudjet tashkilotlarigagina emas, balki barcha xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar faoliyatiga ham tatbiq qilinadi.

Bankrotlik instituti to‘lov qobiliyatini yo‘qotgan qarzdorlarning tijorat faoliyatini tugatish va iqtisodiy nochor ahvolda tushib qolgan xo‘jalik yurituvchi sub’ektlarga o‘z faoliyatini qayta tashkil qilib, to‘lov qobiliyatini tiklash imkoniyatini beradi. Bu o‘z navbatida, iqtisodiyotni sog‘lomlashtirishga yo‘l ochadi.

Shu o‘rinda «Bankrotlik to‘g‘risida»gi qonunning ahamiyatini alohida ta‘kidlash zarur. Chunki ushbu qonun bozor iqtisodiyoti sharoitida xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar faoliyatida ro‘y beradigan iqtisodiy nochorlikni qonuniy asoslarda tahlil qilib beradigan yagona qonun hujjati sifatida maydonga kelgan.

Mazkur qonun qabul qilinganidan so‘ng yurtimiz iqtisodiy sudlari faoliyatida bankrotlik jarayoni bilan bog‘liq ko‘plab ishlar ko‘rilgani e‘tiborlidir.

Bu borada xalqaro tajribaga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ilmiy tadqiqotlarda bankrot korxonalarini sog‘lomlashtirishning turli chora-tadbirlari xususida so‘z boradi. Aksariyat tadqiqotchilar korxonani sog‘lomlashtirishning 30 ga yaqin turi mavjudligini qayd etgan.

O‘zbekistonda korxonalarni sog‘lomashtirishning sanatsiya usulidan ham keng foydalanilmoqda. Aslida sanatsiya, bankrotlik kabi institutlar bozor munosabatlariga xos bo‘lgan va muayyan sharoitlarda yuzaga keluvchi iqtisodiy jarayon hisoblanadi.

Aytish kerakki, sanatsiya instituti sudgacha sanatsiya va sud sanatsiyasi jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Sudgacha sanatsiya iqtisodiy sudlar tomonidan bankrotlik to‘g‘risidagi ish qo‘zg‘atilmasdan oldin amalga oshiriladi. Sud sanatsiyasi esa, iqtisodiy sudlar tomonidan qarzdorning to‘lash imkoniyatlarini tiklash hamda kreditorlar oldidagi qarzini qoplash maqsadida joriy etiladi.

«Bankrotlik to‘g‘risida»gi qonunning 32-moddasida sudgacha sanatsiya chora-tadbirlari ko‘rsatilgan. Bu taomilni sud sanatsiyasi jarayonida ham qo‘llash mumkin.

Bankrotlik jarayonidagi ushbu bosqichning ahamiyatli tomoni shundaki, sud sanatsiyasini amalga oshirish orqali qarzdorni bankrot deb topish hamda tugatishga doir ish yuritishni boshlashning oldini olish mumkin.

Aks holda, qarzdorning xo‘jalik yurituvchi sub’ekt sifatida tugatilishiga olib keladi.

Qarzdorning boshqaruv organi, jumladan, uning rahbari qarzdorni o‘z faoliyatini yuritish va uning mol-mulkini tasarruf qilish vakolatidan ozod qilmaydi. U sanatsiya qiluvchi boshqaruvchi rahbarligida o‘z funksiyalarini bajarishda davom etadi.

Xo‘jalik yurituvchi sub’ektni bankrot bo‘lishi tartiblari dunyoda o‘zgaruvchan va mamlakatlar orasida farqli bo‘lishi mumkin, chunki har bir mamlakat o‘zining xususiyatlariga ega bo‘lgan qonunchilik va tartiblarga ega. Ammo, umumiy ravishda, ko‘p mamlakatlarda o‘sha xil prinsiplar asosida bankrot bo‘lish tartibi bor.

Quyidagi bosqichlar dunyodagi ko‘p mamlakatlar bankrot bo‘lish tartibida qo‘llaniladigan asosiy bosqichlardir:

Muammo aniqlash va baholash: Xo‘jalik yurituvchi sub’ekt moliyaviy muammoalarda bo‘lishini sezib, yoki boshqa paytda (qarzdorliklar, sotishning pasayishi, sotish miqdorlarida kamayish yoki ko‘payish) aniqlash. Xo‘jalik yurituvchi sub’ekt moliyaviy muammolarini, qarzdorliklarni yoki boshqa moliyaviy muammoalarni yuzaga chiqaradi. Bu jarayon moliyaviy boshqaruv organlari, qo‘shma korxonalar hissasi egasining yig‘ilganlari, qarzdorliklar va qarzdorliklar tomonidan yuborilgan shikoyatlar orqali boshlanadi.

Muammo yechish imkoniyatlari: Qarzlarni to‘lash va faoliyatni davom ettirish imkoniyatlari tahlili. Bunda, qarzdorliklar, maishiy muammoalar, yuridik muammoalar, valyutaviy risklar va boshqa faktorlar baholangan. Moliyaviy boshqaruv organlari yoki insolvensiya boshqaruv organlari muammo haqida tahlil va baholashni amalga oshiradi. Agar muammo yechilmayotgan va yoki sub’ekt o‘z qarzlarni to‘lamasdan davom etmayotgan bo‘lsa, bankrotlik haqida rezolyutsiya yoki qaror qabul qilishadi.

Qarzlarni va qarzdorliklarni muddatlarini uzaytirish yoki qisqartirish: Agar qarzlarni muqobil bo‘lish yoki ortiqcha muddatda to‘lash imkoni bo‘lmagan bo‘lsa, qarzlarni va qarzdorliklarni muddatlarini uzaytirish uchun qo‘shimcha muddat so‘rov qilish. Har bir mamlakatda bankrot bo‘lishning keyingi bosqichida sub’ektni qo‘llab-quvvatlash uchun boshqa qo‘shimcha muddatlar o‘tkazilishi mumkin. Bu muddatlar davlat, banklar yoki boshqa tashkilotlar tomonidan mablag‘lar berilishi, qo‘shimcha kreditlar taqdim etilishi, yoki boshqa moliyaviy intizomlar orqali amalga oshiriladi.

Qo‘shimcha moliyaviy boshqarish: Yurituvchi sub'ekt moliyaviy boshqarishida qo‘shimcha tadbirlar qo‘llash orqali moliyaviy holatini tiklash uchun harakat qilish, ya‘ni xarajatlarini kamaytirish, qo‘shimcha mablag‘lar jalb etish, yangi investitsiyalar qo‘llash kabi. Agar sub'ekt moliyaviy muammoalarni hal qila olmagan bo‘lsa, insolvensiya organlari tomonidan bankrotlik so‘rovi qabul qilinadi. Bu so‘rov odatda yuridik jarayonni boshqarish uchun maxsus shartnoma va hujjatlarni talab qiladi.

Muqobil qo‘llanma: Agar muammo yechishda yurituvchi sub'ekt o‘z imkoniyatlarini baholagan holda muvaffaqiyatli bo‘lmasa, muqobil qo‘llanma yaratib olish. Bu jarayon, bankrotlikning avvalgi bosqichini tugatadi.

Insolvensiya (qo‘shni davlat nazorati) tizimi: Agar muqobil qo‘llanma natijasida ham moliyaviy muammoalar hal qilinmasa, yoki moliyaviy holatni tiklash imkoni bo‘lmagan bo‘lsa, yurituvchi sub'ektga insolvensiya (qo‘shni davlat nazorati) rejimi qo‘yiladi. Bu holatda davlat organlari muassasalarga nazorat qiladi va ular moliyaviy boshqaruvda boshqa harakatlar qilishlari mumkin. Bankrotlik so‘rovi qabul qilingan paytda, insolvensiya boshqaruv organlari moliyaviy holatni yanada tahlil qiladi va qanday qilib sub'ekt muammo yechishi mumkinligini baholaydi. Bu jarayon davlat tomonidan boshqarilib, qo‘shimcha muddatlar o‘tkaziladi, boshqa korxonalar bilan moliyaviy munosabatlar o‘zgaradi, qarzdorliklar tugatiladi yoki uzaytiriladi.

Dunyoda xo‘jalik yurituvchi sub'ektlarni bankrot deb topishning ko‘p sabablari mavjud bo‘lib, ular har bir mamlakatning huquqiy va iqtisodiy tizimiga bog‘liq bo‘ladi. Bu sabablarni umumiy ko‘rinishda ko‘rib chiqamiz:

Bankrotlik so‘rovi: Agar barcha boshqarish tadbirlari va muqobil qo‘llanmalar natijasida ham muammo yechilmagan bo‘lsa, yurituvchi sub'ektni bankrot deb topib, bankrotlik so‘rovini to‘plab olish lozim. Xo‘jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini davom ettirish uchun zarur bo‘lgan moliyaviy resurslarni yig‘ib borishda muammo yuzaga keladi. Bunday holatlarda sub'ekt qarzlarini to‘lashda yoki qo‘shimcha kreditlar olishda muvaffaqiyatsizlik tug‘ilishi mumkin.

Qarzar va moliyaviy muammolar: Sub'ektlar o‘zlarini moliyaviy holatlarini boshqarishda qiyinchilikka duch kelishi yoki qarzlarini to‘lashda muammo yuzaga kelsa, bu bankrot bo‘lishning asosiy sababi bo‘lishi mumkin.

Qo‘shimcha sarmoyadorlik xarajatlari: Faollik ko‘rsatish uchun zarur bo‘lgan qo‘shimcha sarmoyadorlik xarajatlari sub'ektlar uchun ko‘pdir va ularga qodir bo‘lmagan holatda bankrot bo‘lish sababi bo‘lishi mumkin. Sotish va marketingdagi noqulayliklar, maxsus ma‘lumotlarni topish, sanoat yangilanishlariga ta‘asir qiladigan faktorlar, mahsulot yoki xizmat sotishidagi muammo va qiyinchiliklar bankrot bo‘lish sabablari bo‘lishi mumkin. Strategik xatolar, e‘tiborlilikni yo‘qotish, bozor talablarini noto‘g‘ri tushuntirish, xizmatlarni yangilashni unutmishlik qilish kabi sabablardan dolayi muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Moliyaviy boshqaruvda xatolar va noqulayliklar: Sub'ektlar boshqarish, moliyaviy tadbirkorlik va moliyaviy analizni noto‘g‘ri boshqarish, faoliyatni nafratga surish, sarmoyaviy birlashtirish va boshqa moliyaviy boshqaruv sohalarida xatolar holatida bankrot bo‘lish mumkin. Xo‘jalik yurituvchi sub'ektlarning moliyaviy boshqarishida xatolar, to‘liq vaqtiy ravishda ma‘lumotlarni to‘g‘rilashda qiyinchiliklar tug‘ilishi sababli muammolarni hal qila olmagan holda, moliyaviy muammolarni yuksaltirishadi.

Xo‘jalik sohasidagi o‘zgarishlar: Sanoat va bozor sharoitlaridagi o‘zgarishlar, texnologik yangilanishlar, moliyaviy krizislar yoki boshqa xo‘jalik sohasidagi o‘zgarishlar sub'ektlarni moliyaviy muammoalarga olib kelishi va shuningdek, bankrotga olib kelishi sababi bo‘lishi mumkin. Xo‘jalik yurituvchi sub'ektlarning faoliyatida kadrlar yo‘q bo‘lishi, yangi ishchilar olish uchun muvofaqiyatsiz sinovlar o‘tkazish muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Qonuniy muammoalar va xavfsizlik: Sub'ektlar boshqa tashkilotlar, davlat organlari, sotiq-korxonalar, xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar yoki boshqa sub'ektlar bilan kelishishlarda yoki qonuniy tartibga boshqarishlarda xavfni yoki muammoalarni hohlagan holda yuzaga kelishi sababi bilan bankrot bo‘lishi mumkin. Sud, insolvensiya, qarzdorlik yoki boshqa qonuniy muammoalar sub'ektni moliyaviy darajasini pastga solishi va bankrot holatiga tushishi mumkin.

Valyuta bozori va xorijiy iqtisodiy holat: Sub'ektlar xorijiy valyuta bozori, xorijiy iqtisodiy holat va global moliyaviy tizimda yuzaga keladigan qo‘shimcha risklarga duch kelsa, bu sabab bankrot bo‘lishga olib kelishi mumkin. Strategik xatolar, e‘tiborlilikni yo‘qotish, bozor talablarini noto‘g‘ri tushuntirish, xizmatlarni yangilashni unutishlik kabi sabablardan bankrotlik muammolarni yuzaga keltirishi mumkin.

Har bir mamlakatda, xo‘jalik yurituvchi sub'ektlarni bankrot bo‘lishiga olib keladigan sabablar o‘zgaradi va moliyaviy muhitdagi o‘zgarishlar, huquqiy tartibot va boshqa tizimlar to‘g‘risida joylashgan bo‘lishi mumkin. Har bir mamlakat o‘zining xususiy tartib va qonunchilikni o‘z ichiga oladi va shuning uchun, ma‘lumotni olish uchun ushbu mamlakatning moliyaviy qonunchilik hujjatlariga murojaat qilish lozim.

O‘zbekistonda xo‘jalik yurituvchi sub'ekt (korxonani) bankrot deb topish uchun asosiy sabablar va tartiblar O‘zbekiston Respublikasi "Bankrotlik va likvidatsiya to‘g‘risida" Qonuni (qisqartma: Bankrotlik Qonuni) asosida belgilanadi. Bu qonun O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plamining 2019 yil 24-oktabr sanasidagi qaroriga muvofiq amal qilinadi. Quyidagi sabablar bankrotlikka olib kelishi mumkin:

Moliyaviy cheklanganlik: Agar korxonalar qonunlar va shartnomalar bilan belgilangan muddatda yoki to‘liq to‘lashmaganligi sababli moliyaviy cheklanib qolsa, buning natijasida xohlagan tomon korxonalar niqoyi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri sud o‘zi yoki qo‘shimcha mas‘ul shaxs yoki o‘zaro sog‘ligi yo‘qotgan tomonni, shuningdek, ishlab chiqaruvchi, iste‘mol qiluvchi va boshqalar kabi alfa-xususiyatlarni belgilaydigan muddatlarda to‘lab-berishi mumkin.

To‘lash qobiliyati yo‘qotganligi: Agar korxonalar moliyaviy va boshqa majburiyatlarini bajarishda qobiliyati yo‘q bo‘lsa, shu sababli to‘lovlar qayta muddatlantirilmagan va boshqaruv organlari tomonidan belgilangan to‘g‘risida sud qarorini olgan bo‘lsa, bu hamkorning bankrot bo‘lishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Yuridik xato yoki yolg‘on: Agar korxonalar o‘zining moliyaviy holati haqida yolg‘on ma‘lumotlar berib, boshqaruv organlari va qonunlar bilan buzilgan bo‘lsa, bu hamkorning bankrot bo‘lishiga olib kelishi mumkin.

Xizmatlarni takomillashtirish qobiliyati yo‘qotganligi: Korxonaning faoliyatini davom ettirish uchun muvofiq moliyaviy resurslarni aniqlashda qasamli bir talablarni qondirishda qobiliyati yoki qat‘iy hujjatlarga ega emaslik sababli bankrotlikka olib kelishi mumkin.

Investitsiyalarni jalb qilishda muammolar: Korxonalar uchun investitsiya jalb qilishda muammolar paydo bo'lishi hamkorning bankrotlikka olib kelishi uchun sabab bo'lishi mumkin.

O'zbekistonda xo'jalik yurituvchi sub'ektni bankrot deb topish jarayoni O'zbekiston Respublikasi "O'zbekiston Respublikasi ma'muriy-hududiy tuzilishlarini isloh qilish to'g'risidagi" qonunlari va shu sohada qo'llaniladigan boshqa qonun-hujjatlarga asoslanadi. Bankrot bo'lish jarayonini boshlash, O'zbekistonda xo'jalik yurituvchi sub'ektni bankrot deb topish jarayoni va uni amalga oshirish tartiblari quyidagicha amalga oshiriladi:

Murojaat va Ma'lumotlar Berish: Tashkilot, moliyaviy muammolari yoki majburiyatlarini to'lash imkoniyatsizligi sababli bankrot bo'lish uchun murojaatda bulinishi kerak. Bu murojaatda tashkilot o'zining moliyaviy holatini, qarzlarni, majburiyatlarini detallashishi, shuningdek, ularni qayta to'lash uchun yo'lovchi rejalarni ko'rsatishi kerak. Tashkilot o'zini qarzlarni to'lash imkoniyatsizligini tushuntirgan paytda, boshqaruv organi (tuman, shahar, viloyat boshqarmasi yoki O'zbekiston Respublikasi ma'muriy-hududiy tuzilishlarini isloh qilish to'g'risidagi boshqaruv organi)ga murojaat etadi.

Hukumat Organlarining Tekshiruvi: Murojaatni qabul qilib, hukumat organlari (O'zbekiston Respublikasi ma'muriy-hududiy tuzilishlarini ifloh qilish to'g'risidagi boshqaruv organi) tomonidan tashkilotning holati tekshiriladi. Bu tekshiruvda tashkilotning moliyaviy xolati, daromadi, qarzdorlik darajasi, majburiyatlarini bajarish imkoniyati, soliq to'lash holati, boshqaruv strukturasi faoliyatini o'rganish kiritiladi. Murojaat qilingan organ, tashkilotning holatini tekshirib, shu paytda shuningdek faoliyatini davom ettirish imkoniyati, qarzlarni to'lash uchun yo'riqnoma olish imkoniyati va boshqa moliyaviy-ma'muriy holatlarini o'rganib chiqadi.

Bankrot Qilish Qarori: Agar tekshiruv natijasida tashkilotning bankrot bo'lishi sabablarini ko'rsatish mumkin bo'lsa, hakomatiy organ bankrot qilish bo'yicha qaror qabul qiladi. Murojaat qilingan organ, tashkilotning holatini tekshirib, shu paytda shuningdek faoliyatini davom ettirish imkoniyati, qarzlarni to'lash uchun yo'riqnoma olish imkoniyati va boshqa moliyaviy-ma'muriy holatlarini o'rganib chiqadi.

Bankrot Davri: Bankrot qilinadigan davr boshlanadi. Bu davrda tashkilotning barcha qarzlari to'lash uchun muddat belgilanadi. Qarzlarni to'lanmagan, majburiyatlar bajarilmagan va boshqa shartlar amalga oshirilmagan holatda, tashkilot bankrot qilinadi. Bu davr davlat komissiyasi tomonidan qaror qilinadigan sanadan boshlab boshlanadi va tavsiya etilgan muddat ichida tashkilot qarzlarni to'lash uchun moliyaviy resurslarini joriy etishga majbur qilinadi.

Aktivlar Taqsimlashi: Bankrot qilingan tashkilotning moliyaviy resurslari (aktivlari) qarzdorliklarni to'lash uchun taqsimlanadi. Qarzlarni to'lanmagan, qolgan mablag'lar moliyaviy muammo bajarilmaganligiga qaror qilinadi. Tashkilot faoliyatini to'xtatadi va aktivlarini (moliyaviy resurslarini) kreditorga qarzdorliklarini to'lash uchun taqsimlash uchun ishlatadi.

Qarzdorlikning To'liq To'lanishi: Bankrot qilingan tashkilot o'z qarzlari to'liq to'lab, qolgan mablag'lar qarzdorlikni to'liq to'lash va bankrotlikni rad etish uchun kerak bo'lgan barcha shartlarni bajarishga majbur qilinadi. Qarzlarni to'liq to'lanmaganlikda va tashkilot qarzlarni

bajarish uchun yetarli moliyaviy resurslarni ta‘minlab bo‘lganida, tijorat faoliyatini davom ettirish uchun muddat beriladi.

Bundan tashqari Iqtisodiy sudning tugatishga doir ish yuritish muddatini uzaytirish to‘g‘risidagi ajrimi ustidan shikoyat berilishi (protest keltirilishi) mumkin.

Iqtisodiy sud qarzdorni bankrot deb topish to‘g‘risidagi qarorida qarzdor yuridik shaxs faoliyatining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, kreditorlar yig‘ilishining va (yoki) tegishli davlat hamda xo‘jalik boshqaruvi organlarining, mahalliy davlat hokimiyati organlarining iltimosnomasiga ko‘ra tugatishga doir ish yuritish qarzdorning faoliyatini to‘xtatmasdan amalga oshirilishini ko‘rsatishi mumkin. Bunda qarzdor yuridik shaxsning bankrotlik to‘g‘risidagi ish qo‘zg‘atilguniga qadar tuzilgan va faoliyatini amalga oshirishi uchun zarur bo‘lgan shartnomalarini bajarishni to‘xtatishga yoki ularni bajarishni rad etishga yo‘l qo‘yilmaydi.

Bankrotlik to‘g‘risida ish qo‘zg‘atish haqidagi ariza qabul qilinganidan keyin qarzdor tomonidan alohida kreditor yoki boshqa shaxs bilan tuzilgan bitim, agar bunday bitim bir kreditorning boshqa kreditor oldidagi pul majburiyatlari bo‘yicha talablarini afzalroq tarzda qanoatlantirishga olib kelsa, tugatish boshqaruvchisining yoki kreditorning arizasiga binoan sud tomonidan haqiqiy emas deb topilishi mumkin.

Qarzdor yuridik shaxsning faoliyatini to‘xtatmasdan tugatishga doir ish yuritishni amalga oshirish taomili, agar ikki hisobot choragi yakunlariga ko‘ra faoliyatdan ketma-ket zarar ko‘rilgan bo‘lsa, iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq emas deb topiladi.

Qarzdor yuridik shaxsning faoliyatini to‘xtatmasdan tugatishga doir ish yuritishni amalga oshirish iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq emas deb topilgan taqdirda, iqtisodiy sud qarzdor yuridik shaxsning faoliyatini to‘xtatmasdan tugatishga doir ish yuritishni amalga oshirishni bekor qilishi va tugatishga doir ish yuritishning umumiy taomiliga o‘tish to‘g‘risida ajrim chiqarishi mumkin

Bankrot bo‘lish jarayonida yuridik maslahatchilar, auditorlar va boshqa mutaxassislar ishtirok etadi. Bu jarayonlarda tashkilot rahbariyati va hukumat organlar o‘rtasida sodda muvofiqlik bo‘lishi kerak. Bankrot bo‘lish jarayoni O‘zbekiston Respublikasi qonunlari va huquqiy hujjatlari tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Tashkilotlar bu jarayonlarda huquqiy maslahatchilar yordamida amal qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1) “BANKROTLIK TO‘G‘RISIDA”GI O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNIGA O‘ZGARTISH VA QO‘SHIMCHALAR KIRITISH HAQIDA Qonunchilik palatasi tomonidan 2019-yil 24-oktabrda qabul qilingan. Senat tomonidan 2019-yil 30-noyabrda ma‘qullangan

2) O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisi qonunchilik palatasi kengashining “To‘lovga qobiliyatsizlik to‘g‘risida”gi QL-718-sonli o‘zbekiston respublikasi qonuni loyihasi haqida 13.08.2021 yildagi 1275-IV-son

3) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-son «O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni //O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017 y .,6-son, 70-modda.

- 4) Худайбергенов Б.Б. Правовые аспекты выявления признаков неплатежеспособности: cash low и balance sheet // Review of law sciences. 2020. №4. – С. 44-50. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-aspekty-vyyavleniya-priznakovneplatezhesposobnosticash-low-i-balance-sheet>
- 5) Otaxonov F.H., Ibratova F.B. Xo‘jalik sudlarida bankrotlik ishlarini ko‘rishning o‘ziga xos xususiyatlari. Monografiya. – T.: TDYuI, 2013. – B. 22.
- 6) Кузнецов С.А. Основные проблемы правового института несостоятельности (банкротства). Монография. М.: Инфотропик Медиа, 2015. С.5.
- 7) Xudaybergenov B.B. To‘lovga qobiliyatsiz qarzdorning kreditorlik va debitorlik qarzlarini undirishda prokurorning roli // Yuridik fanlar axborotnomasi. 2017. №1. – B. 146-150. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44273234>
- 8) O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 7-jild. Parchin-Soliq. Tahrir hay‘ati A.Abduvohitov, A.Azizxo‘jaev, M.Aminov, T.Daminov va b. –T.: «O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat milliy nashriyoti, 2004. – B. 484.
- 9) Xudaybergenov B.B. Institut neplatejesposobnosti kak institut pravovogo regulirovaniya sanatsii i bankrotstva // Vestnik Oshskogo gosudarstvennogo universiteta. 2020. №1-3. – С. 260-264. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43088883>

INGLIZ TILINI O‘RGATISHNING DOLZARB VA ENG ZAMONAVIY USULLARI

Qo‘shatova Gulbadan Yusup qizi

Samarqand viloyati O‘zbekiston-Finlandiya Pedagogika institutining akademik litsey

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tilini samarali o‘rgatishning bir necha usullari hamda til va uni o‘rganishda foydalaniladigan zamonaviy ta‘lim texnologiyalaridan ham bir nechtasi yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Til, ingliz tili, tilni mustaqil o‘rganish, ta‘lim texnologiyalari, loyiha, qiziqish, faollik, interaktiv metodlar.*

KIRISH

Yigirmanchi asrning oxiriga kelib, ingliz tilida jahon ahamiyatiga ega til maqomi nihoyat mustahkamlandi. Bugungi kunda xorijiy tillarni bilish ko‘nikmasi professional ta‘limning ajralmas qismlaridan biri bo‘lib bormoqda. Turli sohalaridagi mutaxassislarda chet ellik hamkorlar bilan hamkorlik qilish ko‘rsatkichi yuqori bo‘lganligi sababli, ularda til o‘rganishga bo‘lgan talab yuqoridir. Zamonaviy jamiyatda chet tillari kasbiy ta‘limning muhim tarkibiy qismiga aylanmoqda. Bunday bilimlarni insonlar dastlab maktab, kollej, litsey, keyinchalik institutlarda, o‘quv kurslarida yoki mustaqil ravishda xorijiy tilni o‘rganishga yordam beruvchi asosiy ma‘lumot to‘plamlari bilan tanishgan holda o‘rganadilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tadqiqot jarayonida ingliz tilini o‘rgatish va o‘rganishning mashhur usullaridan, internet manbalaridan foydalanildi. Maqolani yozish davomida nazariydeduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, mantiqiylik tamoyillardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Til asosiy aloqa vositasidir, usiz inson jamiyatining borligi va rivojlanishini tasavvur qilish qiyin. Bugungi kunda bizning dunyomizda ijtimoiy munosabatlarda katta o‘zgarishlar bo‘layotgan bir pallada aloqa axborot vositalari (axborot texnologiyalari) o‘quvchilarning kommunikativ malakasini oshirishni talab qiladi, ular muloqotning boshqa ishtirokchilari bilan o‘zaro muloqot qilish jarayonida turli vaziyatlarda fikrlarni almashishi, til va so‘zlashuv normalarini to‘g‘ri ishlatishi taqazo etadi. Bunday sharoitda, xorijiy tilning asosiy maqsadi kommunikativ qobiliyatni shakllantirishdir, ya‘ni chet tilida shaxslararo va madaniyatlararo muloqotni amalga oshirishni talab etiladi.

Yigirmanchi asrning oxiriga kelib, ingliz tilida jahon ahamiyatiga ega til maqomi nihoyat mustahkamlandi. Dunyoning aksariyat maktablarida uni o‘rganish majburiy bo‘lib qoldi va o‘qitish metodikasi sakrash va chegaralar bilan rivojlana boshladi. Ingliz tilini mustaqil o‘rganishning birinchi usuli paydo bo‘lishiga sabab bo‘lgan kurslarga borish hammaning ham imkoniyatiga ega emas. Keyinchalik, ko‘plab mualliflar ingliz tilini o‘rganishning samarali dasturini mustaqil ravishda yaratishga harakat qilishdi, ammo biz eng mashhur 4 tasiga e‘tibor qaratamiz.

Shexter usuli

Ingliz tilini o‘rganishning bu usuli "nazariyadan amaliyotga" klassik modelga emas, balki teskari, tabiiyroq idrok tizimiga asoslanadi. Bu ona tilimizni qanday o‘rganishimizga juda o‘xshaydi. Muallif yosh bolalar qanday gapirishni o‘rganishiga misol keltiradi - axir, hech kim ularga jumlar, holatlar va nutq qismlarini qurish qoidalarini tushuntirmaydi. Xuddi shu tarzda Igor Yuryevich Shekhter ingliz tilini o‘rganishni taklif qiladi.

Ingliz tilini o‘rganishning zamonaviy usulining mohiyati shundan iboratki, birinchi darsdanoq o‘quvchilarga ma‘lum bir vazifa qo‘yiladi, masalan, suhbatdoshning kasbini o‘rganish. Bundan tashqari, barcha talabalar "etyudlar" deb ataladigan narsalarni o‘ynaydilar, bu erda ular turli rollarda harakat qilishadi va muammoni hal qilishga harakat qilishadi. Tilni bilish darajasi taxminan bir xil bo‘lgan odamlar o‘rtasida muloqot sodir bo‘lganligi sababli, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi muloqotda paydo bo‘ladigan xorijiy nutqdan foydalanish qo‘rquvi yo‘qoladi.

Ingliz tilining ushbu texnikasi uch bosqichdan iborat: birinchisida leksik birliklar, so‘zlar va iboralar beriladi, shundan keyingina ikkinchi va uchinchi bosqichda grammatik va sintaktik tuzilmalardan foydalanish tuzatiladi. Tizim o‘z samaradorligini bir necha bor tasdiqladi va hozirgi vaqtda pedagogik psixologlar nuqtai nazaridan eng muvaffaqiyatlilaridan biri hisoblanadi.

Pimsler usuli :Doktor Pol Pimsler nafaqat ma‘lumotni idrok etish, balki uni qayta ishlab chiqarish uchun ham mo‘ljallangan o‘ttiz daqiqalik darslarning maxsus tizimini ishlab chiqdi. Har bir dars ikki kishi tomonidan aytiladi: bizning hamyurtimiz va ona ingliz tilida so‘zlashuvchi. Buning yordamida hamda maxsus yodlash texnologiyasi tufayli har bir o‘quvchi har bir dars uchun ingliz tilidagi yuzlab so‘z va iboralarni o‘rganadi. Darsning mohiyati ma‘ruzachilar tomonidan aytiladigan topshiriqlarni ketma-ket bajarishdir.

Texnikaning shubhasiz afzalliklari uning harakatchanligini o‘z ichiga oladi - siz istalgan joyda audio vazifalarni bajarishingiz mumkin: tiqilinchda turganingizda, ishga ketayotganingizda, uchrashuvga ketayotganda metroda yoki yotishdan oldin yotoqda yotganingizda. Salbiy tomoni yuqori sifatli talaffuz va bilimlarni o‘zlashtirish testining yo‘qligi bo‘ladi.

Dragunkin usuli

Aleksandr Nikolaevich Dragunkin tizimining o‘ziga xos xususiyati har qanday chet tilini o‘rganishda ona rus tiliga yo‘naltirilganlikdir. Juda jasorat bilan ingliz tilini sodda deb atagan muallif, uning ildizlari qadimgi rus tiliga, ayniqsa grammatik zamon tizimiga borib taqalishini ta‘kidlaydi. Dragunkin kursi talabalari rus harflarida transkripsiya qilingan yangi so‘zlarni o‘rganadilar va grammatik konstruksiyalar bizga maktabdan ma‘lum bo‘lgan 12 zamonga emas, balki o‘tmish, hozirgi, kelajak va ularning o‘zgarishiga bo‘linadi.

Aleksandr Nikolaevichning o‘z maktablari tarmog‘i bor, unda siz uch turdagi kurslarni o‘zlashtirishingiz mumkin: asosiy, qisqa va suhbat. Mustaqil ta‘lim uchun tilshunosning til o‘rganishga innovatsion yondashuvini o‘z ichiga olgan "A Little Leap into English" kitobi taklif etiladi. Uning tizimidan foydalanib, siz ingliz tilidagi fe‘llarning ishlatilishini osongina tushunishingiz, maqolalardan foydalanish qoidalarini yodlashingiz va jumalarni qurishning asosiy tamoyillarini osongina o‘zlashtirishingiz mumkin. Shunga qaramay, Dragunkin usuli

ko‘plab salbiy sharhlarga ega, ular talaffuzni va nazariy bilimlarning etarli emasligini tanqid qiladi.

4. Petrov usuli Dmitriy Petrovning aytilishicha, ingliz tilini 16 soatda o‘rganishingiz mumkin. To‘g‘ri, muallif yana bir bor aniqlaydiki, biz Buyuk Britaniyada tug‘ilgan fuqaro darajasida tilni o‘zlashtirish haqida emas, balki asosiy bilimlar haqida gapiramiz. Uning darslari ingliz tilida so‘zlashadigan muhitga tushib qolish sharoitida omon qolish, sizning ehtiyojlaringizni tushuntirish va javobni tushunish uchun etarli.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytilish kerakki, zamonaviy tilni o‘rgatish ko‘proq madaniyatli shaxsni shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, u o‘z-o‘zini tahlil qilish va yangi bilimlarni tizimlashtirish ko‘nikmalariga ega ekan. Innovatsion usullar butun tizimni modernizatsiya qilishning ajralmas qismidir. Shunga amin holda o‘qituvchilar eng ilg‘or yondoshuvlar bilan tanishishlari va keyinchalik ularni birlashtirishi va o‘z ishlarida foydalangan holda ta‘lim tizimida sezilarli o‘sishga erishish mumkin. Ko‘plab tashkilotlar axborotni jo‘natish va olish uchun multimedia imkoniyatlaridan foydalangan holda yangi darajaga o‘tmoqda. Kompyuterlar va boshqa qurilmalardan foydalanish butun ta‘lim jarayonining muvaffaqiyatini belgilaydi.

Ta‘lim jarayonida o‘tkaziladigan treninglarda nutq ko‘nikmalarini shakllantirishga va ijtimoiy moslashuvchanlikni rivojlantirishga etarli e‘tibor berilishi kerak. Bundan tashqari ta‘limda har bir darsning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan mashg‘ulotni to‘g‘ri tashkil etishga bog‘liqdir. Dars o‘qituvchi va o‘quvchining ijodiy hamkorligiga asoslanishi lozim. Shundagina o‘quvchilar mustaqil erkin fikrlay oladilar, irodalari tarbiyalanadi.

REFERENCES:

1. Johnson, K. E. The Sociocultural Turn and Its Challenges for Second Language Teacher Education. // TESOL Quarterly., - London., 2006.
2. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. - London., 2001.
3. Пассов Э. И. Общительный метод обучения иностранного разговора. - Москва., 1985.

KORPORATSIYA IJRO ORGANLARINING FIDUSIAR MAJBURIYATLARI

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti talabasi

Shavkatov Islomjon Sardor o‘g‘li

+998 99 057 42 02

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Yuridik shaxs boshqaruv organlarining javobgarligi korporativ huquqda boshqaruv organlarining har doim asosiy masalalardan biri bo‘lib kelayotganligi, Butun dunyo yuridik shaxslar xususan, korporatsiyaning rivojlanishi tufayli korporatsiya boshqaruv organlarining fidusiar javobgarligi yuridik soha olimlarining e‘tiboridan chetga qolmay kelayotganligi bunga sabab yuridik shaxsni boshqarishda uning boshqaruv organlari zimmasiga yuklanadigan fidusiar majburiyatlarning muhimligi haqida qisqacha maruza qilingan.*

Kalit so‘zlar: *fidusiar majburiyat, boshqaruv organlari, benifitsialar, yuridik shaxs, majburiyatlar va burchlar.*

KIRISH

Ma‘lumki romono-german huquq oilasidagi har bir huquqiy institut o‘zining negizini Rim huquqidan olgan. Shu jumladan fidusiar majburiyatning kelib chiqishi ham Rim huquqiga borib taqaladi. Bu institut qadimgi Rimda qarzdorning qarz majburiyatlarini ta‘minlash vaqtida kelgan deb hisoblanadi.

Birinchi navbatda fidusiar majburiyat haqida gapirishimizdan oldin Majburiyat nima ekanligini bilib olish kerak bo‘ladi. Majburiyat- fuqarolik huquqiy munosabat bo‘lib, bir shaxs qarz oluvchi boshqa shaxs qarz beruvchi foydasiga muayyan harakatni amalga oshirishga yoki muayyan harakatdan o‘zini saqlashga majbur bo‘ladi. Qarz beruvchi esa qarzdordan o‘zining majburiyatini bajarishni talab qilish huquqiga ega.

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksining 234-moddasida Majburiyat tushunchasi va uning vujudga kelish asoslari belgilangan bo‘lib, majburiyatlar shartnomadan, ziyon yetkazish natijasida kelib chiqadi.

Mazkur kodeksning 235-moddasida majburiyatning taraflariga to‘xtalib, majburiyatning taraflari – kreditor ya‘ni qarz beruvchi yoki qarzdor sifatida bir yoki bir necha shaxs ishtirok etishi mumkin.

Shuningdek, taraflar shartnomaga binoan bir-birlariga nisbatan majburiyatli bo‘lsa, taraflardan har biri boshqa taraf oldida uning foydasiga nima qilishi shart ekanligi jihatidan uning qarzdori va ayni bir paytning o‘zida undan nima talab qilishga huquqli ekanligi jihatidan uning kreditori hisoblanadi. Majburiyat unda taraflar sifatida qatnashmagan shaxslar ya‘ni uchinchi shaxslar uchun burchlar hosil qilmay qonunchilikda yoki taraflarning kelishuvida nazarda tutilgan hollarda majburiyat uchinchi shaxslar uchun majburiyatning bir tarafi yoki har ikkala tarafga nisbatan huquq vujudga keltirishi mumkin.

Fidusiar majburiyatlar nafaqat romona-german huquqida balki anglo-sakson huquq oilasiga ham xosdir. Ushbu huquq oilasida fidusiar majburiyat eng yuqori axloqiy va haqqoniy prinsplarga asoslangan majburiyatlar sifatida tushuniladi. Fidusiar majburiyat haqida fikr

yuritishdan oldin fidusiar tushunchasini uning mazmuni nimadan iborat ekanligini aniqlab olishimiz kerak. Fidusiyalar (lotincha ishonch) tushunchasi qadimgi Rim huquqida vujudga kelib, dastlab, keyinchalik qaytarib olish huquqi bilan mulkni boshqa shaxsga topshirishni nazarda tutgan. Umumiy ma'noda fidusiar munosabatlar deganda ikki yoki undan ortiq shaxslar o'rtasida pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulkni boshqarish bilan bog'liq holda vujudga keladi. Fidusiar majburiyat quyidagi hollarda vujudga keladi:

-shaxsni boshqa shaxsning harakatlarini boshqarish yoki unga ta'sir o'tkazish qobiliyatiga ega bo'lganda;

-bitimlar asosida;

Har bir munosabatning subyekti bo'lganligi kabi fidusiar munosabatlarning hamsubyektlari mavju. Ular fidusiar ishonchli shaxs va benefitsiar ishonchni bergan shaxs hisoblanadi. Shunga ko'ra fidusiar taqdim etilgan vakolatlar doirasida o'z xohshig ko'ra vakili bo'lgan shaxsning irodasini shakillantirish jarayoniga yoki haqiqiy harakatlariga ta'sir ko'rsatishga qodir bo'lgan shaxsdir. Shuni ham aytish kerakki, shaxs boshqa shaxsga tegishli bo'lgan mol-mulk va mulkiy huquqlarni yoki boshqa shaxslarning huquqlarini tasarruf etish to'g'risida qaror qabul qilish jarayoni ustidan vakolat mavjud bo'lgan taqdirdagina ishonchli shaxs sifatida tan olish mumkin.

Romano-german va anglo-sakson huquqiy tizmlarida fidusiar majburiyatlar turli xil manbaalardan kelib chiqsada ularning vazifasini bir xil deb xisoblash mumkin. Ya'ni ikki huquqiy tizimda ham korporatsiyaning asosiy maqsadini aksiyadorlar belgilab bersada uning irodasini boshqaruv organi direktor amalga oshiradi. Aniqroq aytganda direktorning harakatlari korporatsiyaning harakatlari sifatida tan olinadi va korporatsiya Mulki ustidan deyarli to'liq nazoratni oladi.

Ta'kidlash kerakki, o'z ixtiyori va mustaqil ravishda qaror qabul qilish qobiliyatining mavjudligi fidusiar huquqiy munosabatlar uchun zaruriy shartdir. Chunki shaxsda ushbu xususiyat bo'lmasa maskur shaxs ishonchli deb hisoblanmaydi. Germaniya yoki AQSHdan farqli ravishda Angliya huquqida direktor figurasi ishlatiladi. Bunda direktorning mustaqilliligi prinsipi yo'qoladi. Qarorlar qabul qilishda yoki boshqa harakatlarni amalga oshirishda direktorga ko'rsatma beradigan uchinchi tomon asosiy vazifani bajaradi. Bunday aksionerlar direktorning fidusiar majburiyatlarini bajarmaganligi uchun uni javobgarlikka tortishni talab qilgan vaqtda qo'llaniladi.

Bunday talablar birinchi marta 1686-yildagi Direktorlarning diskvalifikatsiya to'g'risidagi qonunda paydo bo'lgan. Shuningdek, 2000-yildagi To'lov qobilyati to'g'risidagi qonunda direktorlarning kasbiy mahoratiga nisbatan yuqori talablar belgilangan. Ushbu qonunga binoan agar direktor bankrotlik protsedurasi boshlanganda shaxsiy javobgarlikdan qochmoqchi bo'lsa u kreditorga yetkazilgan zararni kamaytirish uchun barcha sa'y-harakatlarni amalga oshirishi kerak. Manfaatlarga to'qnashuvi yuzaga kelishining oldini olish vazifasi shuni anglatadiki, kompaniya manfaatlariga zid ravishda shaxsiy manfaatlar bilan bog'liq har qanday vaziyatlardan qochishi kerak. Majburiyat boshqa narsalar qatori kompaniyaning har qanday moddiy va nomoddiy aktivlaridan foydalanishga ham taalluqlidir. 2006-yildagi qonun manfaatlar to'qnashuvini keltirib chiqaradigan holatlarni belgilab qo'yadi. Xususan:

- direktor kompaniyadan boshqa shaxslardan, shu jumladan uning nomidan harakat qiladigan boshqa shaxslardan moddiy manfaatlarni qabul qilmasligi kerak;
- direktor kompaniya manfaatlariga zid bo‘lgan yoki ularga zid bo‘lishi mumkin bo‘lgan barcha mavjud yoki potentsial, to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki bilvosita manfaatlardan qochishi kerak;
- direktor tuzayotgan bitim manfaatlar to‘qnashuvini keltirib chiqarishi mumkin bo‘lgan holda, direktor boshqa direktorlarni yoki aksiyadorlarni bu haqida oldindan ogohlantirishi kerak;
- direktor aksiyadorlarning rozilgisiz kompaniyaga tegishli naqd pulsiz aktivlarni sotib olishi yoki sotmasligi kerak¹⁴. Ushbu holatlar direktor tomonidan sodir etilsa, bu manfaatlar to‘qnashuni keltirib chiqarishi va buning natijasida direktor javobgar bo‘lishi mumkin.

Yuqoridalgarga ko‘ra direktorning sodiqlik va g‘amxo‘rlik majburiyatlaridan chetga chiqqan holda bitim tuzishi yoki boshqa harakatlarni amalga oshirishi direktorning kompaniya oldida javobgarligini keltirib chiqaradi.

Nemis korporativ huquqida boshqaruv organlariga saylanishi yoki tayinlanishi mumkin bo‘lmagan shaxslarning toifasi alohida belgilangan¹⁹. Misol uchun sud yoki boshqa ma‘muriy organing qaroriga ko‘ra savdo yoki tijorat faoliyati bilan shug‘ullanish taqiqlangan shaxs boshqaruv organiga saylanishi mumkin emas. Bizningcha bunday qoida biz tahlil qilayotgan boshqaruv organi subyektlarining fidusiar majburiyatlarni to‘liq bajarishlarini taminlashdan iborat. Soddaroq aytganda agar boshqaruv organiga saylanishi mumkin bo‘lmagan shaxs bu lavozimga saylansa u o‘z o‘zidan sodiqlik majburiyatini bajara olmaydi.

Shuningdek, (direktor yoki direktorlar kengashi) kompaniya manfaatlarida sidqidildan bajarishi va kompaniyaga nisbatan g‘amxo‘r munosabatda bo‘lishi kerak. Shuni ham aytish kerakki, direktor qonunlarga amal qilgan va yetarli ma‘lumotlar asosida kompaniya manfaatlarini yo‘lida bitim tuzganda uni cheklash mumkin emas. Bundan uning vakolatlariga kirmaydigan bitimlar mustasno.

O‘z vazifalaridan chetga chiqqan holda faoliyat yuritayotgan boshqaruv kengashi a‘zolari (direktor yoki direktorlar kengashi) kompaniyaga yetkazilgan har qanday zararni qoplash uchun birgalikda va bir nechta qarzdor sifatida javobgar bo‘ladilar. Agar kompaniya boshqaruv kengashi a‘zosini kompaniya uchun o‘zining kasbiy faoliyatidan kelib chiqadigan xatarlardan himoya qilish uchun sug‘urta qildirgan bo‘lsa, sug‘urta polisi zararning kamida o‘n foizigacha boshqaruv kengashi a‘zosining yillik belgilangan ish haqining kamida bir yuz ellik foizidan kam bo‘lmagan miqdorida chegirmani nazarda tutadi.

Milliy qonunchiligimizda korporativ boshqaruv organlarining fidusiar majburiyatlari va uning aniq mexanizmi belgilanmagan. Shunday bo‘lsa-da Fuqarolik kodeksi 45-moddasi uchinchi qismiga muvofiq qonunga yoki yuridik shaxsning ta‘sis hujjatlariga muvofiq yuridik shaxs nomidan ish olib boradigan shaxs o‘zi vakili bo‘lgan yuridik shaxs manfaatlarini yo‘lida halol va oqilona ish olib borishi kerak. U yuridik shaxs muassislari ishtirokchilari, a‘zolari talabi bilan, agar qonunda yoki shartnomada boshqacha tartib nazarda tutilgan bo‘lmasa, yuridik shaxsga yetkazgan zararini to‘lashi shart. Qonun chiqaruvchi normada "Halol va oqilona ish olib borish" jumlasini keltirish orqali boshqaruv organining fidusiar majburiyatlarini nazarda tutgan deb hisoblash mumkin. Biz yuqoridagi tahlillardan ko‘rishimiz mumkinki, boshqaruv organi o‘z faoliyatida kompaniya manfaatlarini birinchi o‘ringa qo‘yishi

talab etadi. Mazkur normada keltirilgan halollik prinsipi aynan shuni ifodalaydi deyishimiz mumkin.

Nemis qonunchiligidagi kabi bizda ham korporatsiya boshqaruv organi ikkiga ajratiladi. Bular:

- kuzativ kengashi;
- ijroiya organi.

Aktsiyadorlik jamiyatlari va aktsiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun 81-moddasiga ko'ra jamiyat kuzatuv kengashining a'zolari, jamiyat direktori va boshqaruvi a'zolari, shuningdek ishonchli boshqaruvchi o'z huquqlarini amalga oshirishda va o'z majburiyatlarini bajarishda jamiyatning manfaatlarini ko'zlab ish tutishi hamda belgilangan tartibda javobgar bo'lishi lozim.

Shuningdek, ushbu normaga muvofiq Jamiyatning kuzatuv kengashi a'zosi, boshqaruv direktori yoki a'zosi, shuningdek ishonchli boshqaruvchi:

- chalg'ituvchi axborot yoki bila turib yolg'on axborot taqdim etganlik;
- ushbu Qonunda belgilangan axborot taqdim etish tartibini buzganlik;

- jamiyatga zarar yetkazilishiga sabab bo'lgan yirik bitimlarni va (yoki) amalga oshirilishidan manfaatdorlik mavjud bo'lgan bitimlarni tuzishni taklif etganlik, shu jumladan jamiyat bilan bunday bitimlar tuzilishi natijasida o'zlari yoki o'z affillangan shaxslari tomonidan foyda (daromad) olish maqsadida bitimlar tuzishni taklif etganlik natijasida jamiyatga yetkazilgan zarar uchun javobgar bo'ladi. Biroq mazkur normada keltirilgan jamiyatning manfaatlarini nimalarda namoyon bo'lishi, ushbu manfaatlarni qay yo'sinda amal oshirish kerakligi, shuningdek javobgarlikning belgilangan tartibi qanday bo'lishi tartibga solinmagan. Uning mexanizmi ishlab chiqilmagan. Misol uchun ingliz huquqida direktorning korporatsiya manfaatlarida qiladigan harakatlari doirasi belgilanganligini, shu bilan birga qanday harakatlar uning manfaatlariga zid kelishini yuqorida ko'rib o'tdik. Nemis qonunchiligida esa javobgarlik masalasi qanday hal etilishi, javobgarlikning chegarasi belgilanganligini ko'rdik.

Xulosa: Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qiladigan bo'lsak, korporativ boshqaruv organlarining fidusiar majburiyatini axloqiy kategoriya sifatida tushunish mumkin. Chunki bunda ushbu majburiyat sodiqlik, ishonchlilik, ehtiyorlik, halollik va g'amxo'rlik kabi mezonlardan kelib chiqadi. Ushbu mezonlar boshqaruv organining faoliyatini tashkil etishdan uning uning samarali faoliyati olib borishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Fuqarolik kodeksi (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 23.01.2020-y., 03/20/603/0071 -son);
2. Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.10.2020-y., 03/20/640/1348-son);
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasining fuqarolik qonunchiligini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoyishi // URL: <https://www.lex.uz/docs/-4272621>

4.Иброхимов Азимжон Абдумумин Угли Корпорацияни бошқаришда фидуциар мажбуриятлар ва уларни узбекистонда куллаш имкониятлари // ORIENSS. 2021. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/korporatsiyani-bosh-arishda-fidutsiar-mazhburiyatlar-va-ularni-zbekistonda-llash-imkoniyatlari> (дата обращения: 07.12.2021).

UNDERSTANDING OF COMBATING CORRUPTION OVERSEAS AND POTENTIAL GLOBAL APPLICATIONS

Axrorov Damir Aslam o‘g‘li

Tashkent State Law University

4rd year student of the Faculty of Public Law

akhrorov0303@gmail.com

+998906003153

Abstract: *This article discusses the problems of corruption processes in the activities of a civil servant. A special role is assigned to the research of foreign practice of countering corruption processes in order to form an appropriate mechanism for preventing corruption in Russia. It is supposed to solve these problems by forming effective anti-corruption legislation, corruption regulation systems, improving the systems of material and moral incentives, improving the quality of training and retraining of each municipal employee.*

Keywords: *corruption, corruption crime, public service, anti-corruption mechanisms, anti-corruption strategy, anti-corruption culture.*

The international society and the government of many states have long determined that corruption processes cause colossal material, political and moral negative factors in society, therefore, increased attention is paid to the issue of preventing corruption, realizing that it is possible to overcome corruption processes only with the implementation of solid political mechanisms and only large-scale systematizing measures.

According to many experts, the study of foreign practice of overcoming corruption processes and the implementation of the anti-corruption standard will help to form the most effective anti-corruption complexes in Russia. It should be noted that more significant success in overcoming corruption processes has been achieved by the following States: Denmark, Finland, Sweden, Canada, the Netherlands, Australia, Singapore, Luxembourg, Switzerland, Germany, Great Britain, Israel, France, USA. Methods of combating corruption in these states are quite diverse: from the formation of effective anti-corruption legislation to the promotion of law-abiding, highly moral types of employee behavior. Corruption processes are monitored at every level and in all their manifestations, and anti-corruption experience is focused on methods of strengthening the rule of law and improving the moral and psychological situation in society.

One of the main active methods of combating corruption among post-industrial states was started by the Government of Singapore and achieved significant success in a fairly short time. Anti-corruption strategies are focused on the following main goals: methods of simplifying the bureaucratic procedure; strict regulation of the powers of each official; regulation of compliance with the ethical standard. Strong anti-corruption legislative acts have been formed in the state, the authorities enjoy high authority, various Bureaus for investigating cases of corruption processes function rationally. The procedure for reviewing the anti-corruption plan and specific anti-corruption measures is envisaged. The system of fines,

imprisonment, confiscations, dismissals from work is widely used. In addition, bribe takers risk not only their freedom, but also question the successful future of their children and relatives.

The practice of the State of Israel in preventing corruption is especially important. Israel is one of the States essentially free from corruption processes. Here, corruption processes are understood as illegal ways of enriching a civil servant through the use of official regulations. One of the ways to overcome corruption is the system of monitoring controls for possible corruption actions. The imposition of a legislative ban and restrictions on the purchase of gifts and other benefits has become a great experience. Of considerable importance is the code of professional ethics, which contains a recommendation on decision-making, a specific prohibitive and recommendation rule; an example of acceptable and unacceptable types of behavior in specific cases.

The package of measures to combat the corruption component in the Netherlands is based on the installation of strategies for "systemic elimination of corruption processes", focused on creating respectful relationships with officials who serve the state and serve people. There are programs to counter corruption processes, which include whole sets of measures (methods of transparency in the detection of corruption processes; methods of strengthening the regulation of the activities of people in positions of increased corruption risks; increasing anti-corruption types of culture; formation of an environment in which it becomes not profitable for an employee to make deals).

The experience of fighting corruption in the United States is based on a combination of measures to overcome corruption processes with measures to suppress them and bring them to criminal responsibility, on strict definitions of restrictions, prohibitions and guarantees related to the receipt and passage of state and municipal services. In the USA, there is a mandatory principle of official activities and ethical behavior for every official. The anti-corruption form of control is carried out by the relevant committee and commission of the Senate and the House of Representatives of the US Congress. The main role is assigned to the Federal Bureau of Investigation. The judicial authority, the Prosecutor's Office, the Ministry of Justice, special police units, and the Institute of independent prosecutors are used in measures to overcome corruption processes and punish participants in transactions. Also, any US citizen can inform the Ministry of Justice about the facts of corruption known to him and receive a part of the amount for such information.

In Canada, corruption offenses are classified as the most serious crimes against society, state and municipal service and are often equated with treason. Both the bribe-giver and the bribe-taker are brought to criminal responsibility on equal grounds. The penalties are very serious: a corruption crime is equated to treason for a parliamentarian, and this threatens with deprivation of parliamentary immunity and imprisonment for up to 14 years. The coordinating role in the fight against corruption is played by a special state anti-corruption committee. On his initiative, the Code of Ethics of a Civil Servant was adopted in 1985. It is also necessary to consider China's experience in the fight against corruption. Despite the fact that this country has not yet been particularly successful in suppressing corruption, the advantage of anti-corruption policy here is reliance on the centuries-old cultural traditions of

the people and bringing national legislation in line with international standards. The coordinating role is assigned to the CPC party organizations and the State Administration for the Prevention of Corruption. Special people's courts have been created, which are exclusively engaged in corruption cases. Chinese anti-corruption legislation is quite strict, for bribery and commercial bribery, strict criminal liability measures are provided, including two types of death sentences. Over the past ten years, more than a million employees of the party and state apparatus have been brought to criminal responsibility for bribery, almost 10 thousand officials have been shot, another 120 thousand have received from 10 to 20 years in prison. The most important form of the fight against corruption has become periodic certification, qualification exams and staff rotation, which contributes to the fact that officials do not have the opportunity to use the established official, friendly and other ties that give rise to illegal actions.

According to researchers, the model of corruption that exists in France is in many ways similar to the one that has developed in Russia today. The main areas of corruption damage include: spending of state budget funds; state and municipal service; relations between authorities of various levels and entrepreneurs. The country has had a strict law "On the prevention of corruption and on transparency of economic activity and public procedures" since 1993, there is a government ethics commission, a presidential commission for the prevention of conflicts of interest (in 2011 they considered 3386 corruption cases). A Central Corruption Prevention Service has been established in the Ministry of Justice. In order to strengthen control over the career movements of employees in the civil service, as well as to limit the impact of these movements on the solution of any purely private issues, a Commission on the Deontology of the Civil Service has been established.

Germany is experiencing serious problems with corruption today. One of the main legal means of combating corruption in this country has become the norms of the federal law on the disciplinary regime of the civil service, the Criminal and Criminal Procedure Codes. The rather rapid growth of corruption led to the adoption in August 1997 of a special law "On combating corruption".

Five all countries consider it necessary to increase the level of honesty and professionalism of employees.

The study of foreign experience in combating corruption allows us to state that it is impossible to do without well-established mechanisms of legal, organizational, personnel and information and explanatory support of anti-corruption policy. The most important measures to prevent and suppress corruption, as evidenced by the experience of successful countries in combating corruption, include the following:

- Formation of a highly effective legal strategy and strong anti-corruption legislation;
- Creation of a well-functioning system of state bodies, organizations and departments capable of ensuring high-quality execution of anti-corruption decisions at a high professional level;
- Increasing the level of transparency of management processes; improving control and reporting; reducing the monopoly of power;

- Creation of a mechanism for solving personnel issues, excluding the possibility of pursuing private interests;
- Improving the professionalism of employees;
- Optimization of financial incentives and social protection of state and municipal employees. The salary should be high enough to devalue the proceeds from bribes;
- Implementation of codes of ethics.

Much of the foreign experience can be adapted and taken into account when implementing the Russian anti-corruption strategy. First of all, this concerns: the development of the legal framework for combating corruption; elimination of corruption-causing factors; optimization of conditions and mechanisms of state and municipal procurement; compliance with official conduct requirements; development of flexible forms of monitoring corruption offenses in order to take timely measures; activation of international cooperation in the fight against corruption.

REFERENCES:

1. Andrianov V.D. Corruption as a global problem: history and modernity: monograph. – M., 2011. – 304 p.
2. Akhmedshin N.H. The Celestial Empire is my destiny. The Book of Memory. – M., 2009. – 275 p.
3. Baklanov P.A. Information and analytical collection on the prevention of corruption offenses: collection. - M., 2011.
4. Grib V.G. Anti–corruption. – M., 2011. – 192 p.
- Campos E. Multifaceted corruption. Identification of vulnerabilities at the level of economic sectors and public administration. – M., 2010. – 551 p.
5. Kozochkina I. D. Criminal legislation of foreign countries (England, USA, France, Gerdy and Japan): collection of legislative materials. – M., 1998. – 144 p.

ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ҚОНУНЧИЛИКДА МАҲКУМЛАРНИНГ ХУҚУҚЛАРИНИ ХИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАР

Ботиров Элбек Ботирович

Тошкент давлат юридик университети

Аннотация: *Ушбу мақолада маҳкумларнинг халқаро ва миллий қонунчиликдаги ҳуқуқлари ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари ва Nelson Манделанинг маҳбуслар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш қоидалари кўриб чиқилади.*

Калит Сўзлар: *БМТ Бош ассамблеяси Ўзбекистон Республикаси жиноят ижроия кодексини Нилсон Манделла қоидалари Жиноят ижроия қонунчилиги, юридик ердам олиш ҳуқуқи тиббиёт ҳуқуқларининг ҳимоя қилиниши.*

Халқаро универсал ташкилот сифатида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) доирасида инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг универсал халқаро механизм мавжуд бўлиб, у кўп тармоқланган тузилмадан иборат инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларига риоя этишни ва ҳурмат қилишни таъминлаб беради.

Иқтисодий ва ижтимоий кенгаш инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликлари ҳурмат қилиниши ҳамда уларга риоя этилишини рағбатлантириш мақсадида тавсиялар бериши ва ёрдамчи органлар – кўмиталар ва комиссиялар тузиши мумкин. Мустақиллик йилларида мамлакатда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан шуғулланувчи давлат ташкилотлари тизими шаклланди. Бу тизимда анъанавий судлов ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларидан иборат бўлган судлов органлари билан бир каторда, инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар ва нодавлат ташкилотларидан иборат бўлган инсон ҳуқуқлари бўйича носудлов органлари ҳам шаклланди.

Инсон ҳуқуқларини Ўзбекистон Республикасининг суд органлари орқали ҳимоя қилиш инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш механизмнинг таркибий ва ҳал қилувчи қисмидир. Чунки, суд бузилган инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини тиклаш тизимида энг муҳим восита ҳисобланади. Ҳар бир шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини суд томонидан муҳофаза этилиши, давлат органлари, мансабдор шахслар ва жамоат бирлашмаларининг ноқонуний ҳаракатларидан судга шикоят қилиш ҳуқуқи кафолатланади. Ўзбекистон Республикасида суд ҳокимияти қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлардан, сиёсий партиялардан ва бошқа жамоат бирлашмаларидан мустақил ҳолда иш юритиши эълон қилинди.

Мамлакатдаги ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар тизими давлат ҳокимиятининг анъанавий тизими сифатида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишдаги иштироки беқиёс ҳисобланади. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг прокуратура органлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, шу жумладан, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимида муҳим ва асосий ўринлардан бирини эгаллайди. Қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботга риоя этиш устидан назорат қиладиган давлат органи бўлган прокуратура нафақат давлат ҳокимиятини мустаҳкамлаш

вазифасини, балки инсон ва фуқаронинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш бўйича муҳим ижтимоий вазифани ҳам бажаради. Айнан фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини давлат органлари мансабдор шахсларининг ноқонуний ҳаракатлари ёки ҳаракатсизлигидан ҳимоя қилиш Ўзбекистонда ҳуқуқий давлат барпо этиш жараёнида муҳим аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикасининг ички ишлар органлари ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари тизимига киради. Ички ишлар идораларининг асосий вазифаларига конституциявий тузумни ҳимоя қилиш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини сақлаш, фуқароларнинг ҳамда корхона, муассаса ва ташкилотларнинг мулкани, ҳуқуқ ва эркинликларини ҳар хил жиноий тажовузлардан ва бошқа ҳуқуқбузарликлардан ҳимоя қилиш, жиноятчиликнинг олдини олиш ва содир этилган жиноятларнинг қисқа фурсатда тўлиқ очилишини таъминлаш, жиноятни содир этиш сабабларини аниқлаб, уларни бартараф этиш, содир этилган жиноятларни тергов қилиш, паспорт тизими фаолиятини таъминлаш (фуқароларга паспорт берилишини, уларнинг рўйхатдан ўтиши ва чиқишини, визаларини расмийлаштириш), йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, маъмурий жавобгарлик ва жиноий жазоларни бажарилишини таъминлаш, вояга етмаганлар билан ишлаш, фуқаролар томонидан ўқ отар қуролларни сотиб олиш, сақлаш ва олиб юриш тартибини назорат қилиш ва расмийлаштириш каби кўплаб вазифалар киради.

Ўзбекистон Республикасининг адлия органлари инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш тизимида муҳим аҳамият касб этиб, анъанавий тарзда ҳуқуқни қўлловчи ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар сирасига киради. Адлия вазирлиги томонидан ижтимоий-сиёсий ҳаётни, давлат тузилишини, шу жумладан, суд-ҳуқуқ соҳасини эркинлаштириш, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлашга йўналтирилган қонунлар ижросини таъминлаш бўйича аниқ мақсадга йўналтирилган ишлар амалга оширилмоқда. Вазирликнинг бевосита иштирокида инсон ҳуқуқларини, тадбиркорлар ва хусусий мулк эгаларининг қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг самарали механизмлари яратилди, ҳуқуқни қўллаш амалиётини доимий таҳлил этиб бориш ва мониторинг қилиш ҳамда амалдаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича асосли таклифлар ишлаб чиқиш тизими жорий қилинди.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда адвокатура институтининг роли катта ҳисобланади. Адвокатура институти ваколатларининг кенгайиб, фаолиятининг ривожланиб бориши инсон манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг носудлов механизми янада такомиллашиб бораётганидан ва кучли фуқаролик жамиятининг пойдевори мустаҳкамланиб бораётганидан дарак беради.

Мамлакатдаги инсон ҳуқуқларини таъминлаш тизимида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари ва Виртуал қабулхоналари давлат органлари билан аҳоли ўртасида очик мулоқотни йўлга қўйиш орқали давлат органлари ва бошқа ташкилотлар томонидан фуқароларларнинг мурожаатларини

кўриб чиқиш орқали уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашда ўзига хос самарали механизмга айланди.

Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг қабулхоналари тадбиркорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда муҳим роль ўйнамоқда. Тадбиркорлик субъектларининг, шу жумладан, хорижий инвесторларнинг қонуний ҳуқуқлари ва манфаатларига риоя қилинишини таъминлаш мақсадида ташкил этилган мазкур қабулхоналар, тадбиркорликни ривожлантиришга тўсқинлик қилаётган муаммоли масалаларни кўриб чиқиш ва мавжуд бюрократик, шу жумладан, ер участкалари ва бинолар, банк кредитлари ажратиш, руҳсат берувчи ҳужжатларни олиш ва бошқа масалалардаги тўсиқларни бартараф этишда муҳим роль ўйнамоқда.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг миллий механизми тизимида инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар алоҳида ўрин эгаллайди. Миллий институтлар тизими таркибига Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман), Президент ҳузуридаги тадбиркорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича вакил (бизнес-омбудсмен), Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази институтлари киради.

Инсон ҳуқуқлари бўйича носудлов органлар тизимида яна бир асосий ўринни эгаллаб турган фуқаролик жамиятининг муҳим институтларидан бири бўлмиш нодавлат нотижорат ташкилотлари катта роль ўйнайди.

Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишда фуқаролик жамияти институтларидан бири сифатида оммавий ахборот воситаларининг ўрни ва роли ҳам кейинги пайтларда, алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Маҳкумларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича Нилсон манделла қойдалари ва БМТнинг декларатсияси мавжуд. Миллий ҳуқуқда эса Жиноят ижроия кодекси мавжуд. 2021-йил 8-ноябрда мамлакатимиз жазони ижро этиш муассасалари ходимлари учун нельсон манделла қойдаларининг асосий тамоиллари мавзусида амалий тренинг бошланди. Амалий тренинг Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қийноққа солиш ҳолатларини аниқлаш ва уларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида ташкил этилди. Бунда Нелсон Мандела қойдаларининг асосий тамойиллари ҳамда ушбу қойдаларга киритилган ўзгартиришлар, тегишли ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, маҳкумларни қийноқлар ва шафқатсиз муомаладан ҳимоя қилиш юзасидан жазони ижро этиш муассасалари ходимларининг билимини ошириш ва кўникмаларини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилади.

Амалий тренинг Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қийноққа солиш ҳолатларини аниқлаш ва уларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштиришга доир кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида ташкил этилди. Бунда Нелсон Мандела қойдаларининг асосий тамойиллари ҳамда ушбу қойдаларга киритилган ўзгартиришлар, тегишли ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, маҳкумларни қийноқлар ва шафқатсиз муомаладан ҳимоя қилиш юзасидан жазони

ижро этиш муассасалари ходимларининг билимини ошириш ва кўникмаларини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилади.

Маҳкумларга нисбатан озодликдан маҳрум қилиш жазоси тайинланиб уларнинг баъзи ҳуқуқлари чекланишига қарамасдан улар бир қатор асосий ҳуқуқларга эга бўладилар:

- хусусан, барча маҳкумларга инсон сифатида ўзига хос қадр-қиммати туфайли ҳурмат билан муносабатда бўлиш;
- ирқи, ранги, жинси, тили, дини, сиёсий ёки бошқа эътиқоди, миллий ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкый, мулк ёки бошқа мавқеи бўйича камситмаслик;
- уларнинг диний эътиқодлари ва маданий анъаналарини ҳурмат қилиш;
- барча маҳкумлар инсон шахсини ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилган маданий тадбирларда қатнашиш ва таълим олиш;
- маҳкумларнинг мамлакат меҳнат бозорига қайта интеграциялашувини осонлаштирадиган ва ўзларини ва оилаларини молиявий қўллаб-қувватлашга ҳисса қўшишга имкон берадиган мазмунли, пуллик иш билан шуғулланиш;
- мамлакатда мавжуд бўлган соғлиқни сақлаш хизматларидан уларнинг ҳуқуқий аҳволига қараб камситилмасдан фойдаланиш ва бошқалар.

Шунингдек, барча маҳкумлар Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларатсиясида ва агар манфаатдор давлат иштирокчи бўлса, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактда ва Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт ва унга факултатив протокол, шунингдек, БМТнинг бошқа инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро конвенцияларида назарда тутилган ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини (озодликнинг чекланиши ва сайлов жараёни билан боғлиқ баъзи ҳуқуқ ва эркинликлар бундан мустасно) сақлаб қоладилар.

Халқаро миқёсда маҳкумлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича кўплаб халқаро ва минтақавий ҳужжатлар қабул қилинган. 1955 йилда БМТнинг Жиноятчиликнинг олдини олиш ва ҳуқуқбузарларга қарши кураш бўйича биринчи Конгрессида Маҳкумлар билан муомала қилишнинг минимал стандарт қоидалари қабул қилинди. 2015 йилда БМТ Бош Ассамблеяси XX асрнинг энг таниқли маҳбусларидан бири шарафига ушбу қоидаларнинг янгиланган ва кенгайтирилган версиясини (“Нелсон Мандела қоидалари”) тасдиқлади.

Натижада, Нелсон Мандела қоидалари аъзо давлатлар учун судгача қамоқда сақланаётган шахслардан тортиб, озодликдан маҳрум қилиш жазосига ҳукм қилинган маҳкумларнинг ҳуқуқлари бўйича батафсил кўрсатмаларни ўз ичига олади. Қоидалар маҳкумларнинг инсоний қадр-қимматини ҳурмат қилиш, қийноқ ва бошқа турдаги суистеъмолларга йўл қўймаслик мажбуриятига асосланади. Қоидаларда интизомий чоралардан тортиб соғлиқни сақлашгача бўлган кенг кўламли масалалар бўйича кўрсатмалар батафсил баён этилган.

Амалий тренинг Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қийноққа солиш ҳолатларини аниқлаш ва уларнинг олдини олиш тизимини такомиллаштиришга доир

кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида ташкил этилди. Бунда Нелсон Мандела қондаларининг асосий тамойиллари ҳамда ушбу қондаларга киритилган ўзгартиришлар, тегишли ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, маҳкумларни қийноқлар ва шафқатсиз муомаладан ҳимоя қилиш юзасидан жазони ижро этиш муассасалари ходимларининг билимини ошириш ва кўникмаларини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилади.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 28-моддасида озодликдан маҳрум этилган шахслар ўзига нисбатан инсоний муомалада бўлиниши ҳамда инсон шахсига хос бўлган шаъни ва кадр-қиммати ҳурмат қилиниши ҳуқуқига эга эканлиги кафолатланган. Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-ижроия кодексида (ЖИК) маҳкумлар ҳуқуқлари белгилаб берилган.

Жумладан, ЖИКнинг 9-моддасига кўра маҳкумлар қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- жазони ўташ тартиби ва шартлари тўғрисида, ўз ҳуқуқлари ва мажбуриятлари ҳақида ахборот олиш;
- жазони ижро этувчи муассаса ёки орган маъмуриятига, бошқа давлат органлари ва жамоат бирлашмаларига ўз она тилида ёки бошқа тилда таклиф, ариза ва шикоятлар билан мурожаат этиш;
- ўз таклиф, ариза ва шикоятларига мурожаат этилган тилда жавоб олиш. Мурожаат этилган тилда жавоб беришнинг иложи бўлмаган тақдирда жавоб Ўзбекистон Республикасининг давлат тилида берилади. Жавобни интизомий қисмга жўнатиш ва озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахс мурожаат этган тилга таржима қилиб бериш жазони ижро этувчи муассаса ёки орган томонидан таъминланади;
- тушунтириш бериш ҳамда ёзишмалар олиб бориш, зарур ҳолларда таржимоннинг шу жумладан сурдотаржимоннинг хизматидан фойдаланиш;
- ўқув, бадиий ва бошқа хил ахборот материалларидан фойдаланиш;
- соғлиғини сақлаш, шу жумладан тиббий хулосага кўра амбулатория-поликлиника ва стационар шароитда тиббий ёрдам олиш;
- об-ҳаво шароити йўл қўйса, ишдан бўш вақтида тоза ҳавода жисмоний машқлар билан шуғулланиш;
- жазони ижро этиш муассасасининг психологик хизмат кўрсатиш ходимлари томонидан кўрсатиладиган психологик ёрдамни олиш. Озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахсларнинг психологик ёрдам кўрсатиш билан боғлиқ тадбирларда иштирок этиши фақат уларнинг розилиги билан амалга оширилади;
- меҳнат тўғрисидаги қонунчиликка мувофиқ хавфсиз меҳнат шароитига эга бўлиш, дам олиш, таътилга чиқиш, шунингдек меҳнатига ҳақ тўланиши;
- маҳкум ажнабий фуқаролар шунингдек ўз давлатларининг дипломатия ваколатхоналари ва консуллик муассасалари билан, Ўзбекистон Республикасида дипломатия ва консуллик муассасалари бўлмаган мамлакатларнинг фуқаролари эса,

YANGI O‘ZBEKISTONING YOSHLARGA BERILGAN IMKONIYATLAR TAHLILI

Mahammadrizoyeva Madinabonu Mahammadrizo qizi

*O‘zbekiston Respublikasi Oila va Xotin-qizlar qo‘mitasi tomonidan ochilgan
Respublika “Qizlarjon” klubi Qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish yo‘nalishi
koordinatori*

Tel: +998 91 4565661

Email: mahammadrizoyeva13@mail.ru

Anotatsiya: *Ushbu maqola yoshlar uchun qanday imkoniyatlar yaratilayotgani, buning uchun qanday say-harakatlar amalga oshiralayotgani va O‘zbekistonni rivojlantirish uchun ishlab chiqilgan ustuvor yo‘nalishlar haqida ma‘lumotlar berilgan.*

Kalit so‘z: *BMT, Yoshlarga oid Davlat siyosati, demokratik, liberallashtirish, O‘zMilliybank, raqamli texnologiyalar, ma‘rifat karvoni, bibliobus,*

KIRISH

O‘zbekiston degan yurtda doimo yoshlar e‘tibor markazida. Ularning qanday yashayotganligi, qanday ta‘lim olayotganligi, va ularning ijtimoiy faoliyati e‘tibor markazidadir. Bu yurtda yoshlar kelajagi uchun ko‘plab istiqbolli rejalar tuziladi. Bularning barchasi yosh avlod bilimli va yetuk inson bo‘lishi uchun xizmat qiladi. Axir O‘zbekiston degan yurtning kelajagi yoshlarning qo‘lidadir.

Yer deb atalgan sayyoramizda siyosat, iqtisod, ilm-fan, shou-biznes va boshqa sohalarda yoshlar olam shumul kashfiyotlar hamda yangiliklar yaratishmoqda. Shu sababdan O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Miromonovich BMT bosh Assambleyasining 72-sessiyasida avvalo BMTning yoshlar huquqlari tug‘risidagi halqaro kanvestitbsiyani ishlab chiqarish zarurligi haqida taklif bildirdilar. Davlatimiz rahbarining ma‘ruzalarida ilgari surilgan takliflar tom ma‘noda BMT faoliyatida yangi sahifa ochib beradi. Bu takliflari negizida jahon yoshlarining ta‘lim olish huquqini, savodsizlik va jaholatga barham berish, bag‘ri kenglikka o‘zaro hurmat qaror toptirish, diniy erkinlikni ta‘minlash kabi ezgu maqsadlar nazarda tutiladi. O‘zbekiston Respublikasini Mustaqilligining ilk yillaridanoq “Yoshlarga oid Davlat siyosati” ustuvor masalalardan biri bo‘lib hisoblanib kelinmoqda. Shunday ekan, mamlakatimizning 30% ni 14 yoshdan 30 yoshgacha bo‘lgan yoshlarni tashkil kiladi. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti “Yoshlarga oid Davlat siyosati”ni samaradorligini oshirish maqsadida «Kamolot»ijtimoiy harakati negizida «O‘zbekiston Yoshlar Ittifoki»ni tashkil etib yoshlar faoliyatini amalga oshiruvchi tizimga aylantirish bilan bir qatorda 2017-2021-yillar O‘zbekistonni rivojlantirishning 5ta ustuvor yunalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasida farmon imzolaniib unga ko‘ra davlat va jamiyat qurilish tizimining takomillashtirishning 5ta ustuvor yunalishi keltirilgan.

-Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamalakatni modernizasiya qilishda Oliy Majlis palatalari, siyosiy partiyalarning rolini yanada takomillashtirish;

- Qonun ustuvorligini ta‘minlash va sud huquq tizimini yanada isloh qilish;

-Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirish;

- Ijtimoiy sohani rivojlantirish:

-Xavfsizlik, millatlar aro totuvlik va diniy bag‘ri kenglikni ta‘minlash hamda chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat ustuvor yunalishlardir.

Ushbu harakatlar strategiyasining 4-bo‘lim 5-bandida “Yoshlarga oid Davlat siyosati”ning takomillashtirish bilan bog‘liq vazifalar belgilangan bo‘lib yoshlarning hayoti sohasida ta‘limning ustuvorligini ko‘rsatadi. Bulardan tashqari yoshlarga bo‘lgan e‘tiborini yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san‘ati yoshlarda axborot texnologiyalaridan shakllantirish yoshlar o‘rtasida kitobxonlikni targ‘ib qilish, xotin-qizlarni bandligini oshirish, eng asosiysi yoshlar ma‘naviyatini yuksaltirish va ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish buyicha masalalariga ham alohida urg‘u berilib 5ta muhim tashabbuslari ilgari surildi.

1. Tashabbus yoshlar musiqa, rassomlik, adabiyot teatr va san‘atning boshqa turlariga qiziqishlarini oshirishga iste‘dodini yuzaga chiqarishga xizmat qildida,

2. Tashabbus yoshlarni jismoniy chiniqtirish ularning sport sohasida qobiliyatlarini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratishga yunaltilgan

3. Tashabbus aholi va yoshlar o‘rtasida komp‘yuter va internetdan samarali tashkil etishga qaratilgan.

4. Tashabbus yoshlar m‘naviyatini yuksaltirish ular o‘rtasida kitobxonlikni keng targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlarni tashkil etishga yunaltilgan.

5. Tashabbus xotin-kizlarni ish bilan ta‘minlash nazarga tutiladi.

Yoshlar kanchalik ma‘naviy barkamol bulsa, turli yod illatlarga qarshi imuniteti ham shuncha kuchli bo‘ladi. Davlatimiz rahbari ijtimoiy, ma‘naviy-marifiy sohalardagi ishlarni yangi tizim asosida yulga qo‘yish bo‘yicha 5ta muhim tashabbusni ilgari surar ekan, bu jarayonda Xalk ta‘lim vazirligi, madaniyat vazirligi O‘zbekiston Yoshlar Ittifoqi va boshqa tashkilotlar bilan birgalikda yoshlarimizni iste‘dodi va qobiliyatlarini to‘liq amalga oshirishga har bir yunalish uchun etibor berilib amalda ta‘dbiq etilib kuzda tutilgan rejalar amalga oshirilmoqda. Har biriga qisqacha to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak:

1. Tashabbusga qaratilgan taniqli san‘atkorlar iste‘dodli ijodkorlarni tumanda madaniy ishlarga ko‘makchi sifatida birlashtirish hamda oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vaziliklariga, tarix darslarini mavzular, tarixiy obidalar qadamjo va teatrlarga sayohat o‘tkazishni tashkil kilish topshirildi.

2. Tashabbusga doir masalalar rejaga kritilar ekan, olis va chekka qishloqlarda yengil kanstruksiya paniylaridan kichik sport zallari va sun‘iy qoplamali maydonlar inshootlari tashkil etish unga yer ajratib tadbirkorlarga O‘zMilliybank tomonidan “Yoshlar kelajagimiz” dasturi doirasida imtiyozli kredit ajratib sport anjumanlari bilan ta‘minlanib sport maktablariga xalkaro musoboqalarda golib bulgan tanikliy sportchilarni rahbar etib tayinlash topshiriklari berildi.

3. Tashabbusga muvofiq axborot texnologiyalari va kamunikatsiyalarni rivojlantirish vazifalariga ilgor xalqaro tajribalar asosida barcha shaxarlarda va tumanlar markazida raqamli texnologiyalar va o‘quv markazlarini tashkil qilish ko‘zda tutildi.

4. Tashabbusda ilgari surilgan maksadning negizida bolalik chog‘idan kitobga mehr uyg‘otish, mustakil fikir va keng dunyo karashni shakllantirish ularni hayotida katta zamin

bulib nurli kelajak tomon yetaklaydi. “Ma’rifat karvoni” loyxasi doirasida badiiy, ma’rifiy ishtimoiy mavzularda kitoblar chop etilib bir million nusxadan kam bo‘lmagan miqdorda yetkazib berish bo‘yicha topshiriqlar berildi. Axborot va ommaviy kamunikatsiyalar agentligiga barcha shahar va tumanlarda ko‘chma kitobxonlikni pavilionlarini joylashtirish, “Bibliobus”larni yo‘lga qo‘yish orqali qishloq va ovul aholisiga kutubxona xizmatlarini tashkil qilishni yo‘lga qo‘yish. 5 tashabbusga Prezident mehnat qilish istagidagi ayollar, ish o‘rinlari sonidan ancha ko‘pligini hisobga olib korxonalarda ishni ikki smenada tashkil etish, ularda xaridorgir maxsulotlar ishlab chiqarish zarurligini takidladi. Prezident BMT yuksak mingbaridan turib “Bizning asosiy vazifamiz yoshlarning o‘z salohiyatini namoyon qilish uchun zarur sharoitlar yaratib berish, zo‘ravonlik goyasi, virusi tarqalishini oldini olish, buning uchun yosh avlodni qo‘llab quvvatlash, uning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasidagi ko‘p tamonlama hamkorlikni rivojlantirishni lozim deb hisoblaymiz” dedi.

Xulosa. Davlatimiz rahbarining qo‘llab quvvatlab O‘zbekiston yoshlari uchun yuqorida aytib o‘tilgan 5-ta tashabbuslardan unumli foydalangan xolda 2019 Xindiston qitalar aro ma’daniyat asatsatsiyasi xalqaro 39- jahon shoirlar kongresiga bordim xamda 2020 Qirg‘iziston Respublikasi O‘sh shahrida O‘zbekiston Tojikiston Qozog‘iston Qirg‘izistonning “Turon uchqunlari” deb nomlangan kanfrensiyaga bordim shoir va shoirlar bilan kanfrensiyaga qatnashib fikr almashdik. Qirg‘iziston Davlatining O‘sh shaxriga xamda Xindiston Davlatining Dehli shaxarlarida bo‘lib, kanfrensiyalarga katnashib shoir va shoirlar bilan uchrashib fikr almashdim. Bu Davlatlarning mexmondo‘stligi, madaniyati, ochiq ko‘ngilligi, mehnatsevarligi menga yoqdi, yaxshi ta’surotlarga ega bo‘lib o‘z bilim va ko‘nikmalarimni oshirib qaytdim. Yurt bo‘shimiz yoshlarga cheksiz imkoniyatlar yaratib, eshiklarni keng ochib berganlari uchun minatdormiz biz yoshlar O‘zbekistoni asrab avaylab bayrogimizni yuqorilarga ko‘tarib vatanimiz kelajagi porloq ekanligini namoyon etamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://www.standart.uz/en/page/view?id=201>
www.standart.uz (<https://www.standart.uz/en/page/view?id=201>)
O'zbekiston standartlashtirish, metrologiya va sertifikatlashtirish agentligi.
- 2 <https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekistonda-yoshlarga-oid-davlat-siyosati-yangi-bosqichda>
ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН (<https://yuz.uz/uz/news/yangi-ozbekistonda-yoshlarga-oid-davlat-siyosati-yangi-bosqichda>)
Yangi O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosati yangi bosqichda
Yoshlarga yaratilayotgan shart-sharoitlar istiqbolli kelajak garovidir
- 3 <https://www.uzdon.uz/uz/content/interactive/incoterms/>
4. <https://uznature.uz/uz/site/page?numer=1181> uznature.uz
(<https://uznature.uz/uz/site/page?numer=1181>)
O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirlig
- 5 <https://lex.uz/acts/-140894>

ATROF MUHIT IFLOSLANISHI VA UNDA TIBBIY CHIQINDILARNING ROLI

Umarov Faxriddin Baxriddin o‘g‘li
Samarqand Davlat Tibbiyot universiteti talabasi

Ilmiy raxbar:

To‘xtarov Baxrom Eshnazarovich
*Tibbiyot fanlari doktori,
professor Umumiy gigiyena va ekologiya kafedrasi mudiri*

Annotatsiya: *Aholi sonining oshishi, ularga tibbiy xizmat ko‘rsatish hajmining o‘shishini ko‘rsatmoqda. Bu o‘z navbatida tibbiy chiqindilarning miqdorining oshishiga olib keladi. Tibbiyot chiqindilarining haddan tashqari o‘shishi ekologik holatning yomonlashuviga o‘z ta‘sirini o‘tkazmay qolmaydi va u o‘z navbatida atrof-muhitning ifloslanishiga muhim omil bo‘ladigan jiddiy xavf-xatarlarni yuzaga keltiradi. Tibbiy chiqindilar hajmi sezilarli darajada oshishi va o‘shishda davom etishi ularning nafaqat ekologik, balki epidemik va toksik xavflilik ko‘rsatkichlarini oshishiga olib keladi.*

Kalit so‘zlar: *Gigiyena, tibbiy chiqindilar, qayta ishlash, infeksiya xavfi.*

Tadqiqotning maqsadi: Tibbiyot xodimlarini sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan noxush hodisalardan muhofaza qilish, yuqumli kasalliklarni aholi o‘rtasida keng tarqalishiga yo‘l qo‘ymaslik.

Maqsad: Davolash profilaktika muassasalarining barcha chiqindilarini yig‘ish, saqlash, qayta ishlash, zararsizlantirish va yo‘q qilish jarayonlari bilan tanishish.

Tadqiqot ob‘yektilari: Urgut tuman 1-son shifoxonasi, Urgut tumani tibbiyot birlashmasi.

Tadqiqot predmeti: Urgut tuman 1-son shifoxonasi, Urgut tumani tibbiyot birlashmasi chiqindilarini yig‘ish, saqlash, qayta ishlash, zararsizlantirish va yo‘q qilishga oid olingan ma‘lumotlar.

Butun dunyoda va umuman O‘zbekistonda tibbiy chiqindilar muhim muammo hisoblanadi. Umuman olganda ularning oqimi (maishiy chiqindilarga qaraganda) yiliga nisbatan 125 ming tonnani tashkil etadi. Biroq, bu chiqindilar infeksiya, kasallik va atrof muhitni ifloslanishiga olib kelishi mumkin. Hozirgi vaqtda 2019-yilgi Covid-19 pandemiyasi paytida ularning soni, shubhasiz, bir necha o‘n ming tonnaga ko‘paygan. Umuman olganda, ular infeksiyaning tarqalishi xavfini keltirib chiqaradi, epidemiologik vaziyatni yomonlashtiradi va atrof-muhitning doimiy ifloslanishiga olib keladi. 1979-yilda Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) tibbiy chiqindilarni xavfli deb tasniflagan va ularni qayta ishlash bo‘yicha maxsus xizmatlarni yaratish zarurligini ko‘rsatgan. 1992-yilda Bazel konventsiyasiga binoan (Shveysariyada) 45 turdagi xavfli chiqindilar ajratildi, ularning ro‘yxati klinik chiqindilar tomonidan yig‘iladi.

O‘zbekistonda tibbiy chiqindilarni boshqarish muammolari, shu jumladan yig‘ish, saralash, zararsizlantirish, tashish va qayta ishlash tizimi sxemalari va metodikalarini ishlab chiqish bosqichida. O‘zbekistonda 3406 chiqindilarni yoqish moslamalari mavjud bo‘lib,

faoliyat ko‘rsatayotgan ushbu tibbiyot muassasalari ham kuydirish pechlari bilan ta‘minlangan. Shuni ta‘kidlash kerakki, shahar tipidagi aholi punktlari va qishloqlar aholisida tibbiyot chiqindilari juda ko‘p bo‘lib, ular hisobga olinmaydi, ular polietilen paketlarga solingan maishiy chiqindilar bilan birga axlatxonalariga tashlanadi va tabiatga tarqalib, shu bilan atrof muhitni ifloslantiradi. Ularning inson salomatligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadigan turli yuqumli kasalliklarning yangi o‘choqlarini paydo bo‘lishiga olib kelishi mumkinligiga kafolat yo‘q.

Tibbiyot chiqindilari - bu atrof muhitga zararli kimyoviy, biologik, kimyoviy-biologik preparatlar, tarkibida zaxarli mikroorganizmlar va gelmintlar tuxumlari kelib tushish manbasi, shuningdek, zararli hamda radioaktiv moddalar bilan ifloslangan materiallardir.

Davolash profilaktika muassasalari chiqindisi deganda, shifoxonalar (respublika, shahar, klinik, maxsus, tashkilotlarga karashli, ilmiy tadqiqot va oliy ta‘lim muassasalari koshidagi), poliklinikalar (shu jumladan, kattalar, bolalar, stomatologik), dispanserlar, tez tibbiy yordam stansiyalarida, qon quyish stansiyalarida; bemorlarni uzoq vaqt parvarish qilish muassasalarida; ilmiy tadqiqot institutlarida va tibbiyot yunalishidagi ta‘lim muassasalarida; veterinariya shifoxonalarida, dorixona, farmatsevtika ishlab chiqarishida, sog‘lomlashtirish muassasalarida (sihatgoh, dam olish uylari, pansionatlar), sanitariya-profilaktika muassasalarida, sud-tibbiy ekspertiza muassasalarida, tibbiy laboratoriyalarda (jumladan, anatomik, patologoanatomik, biokimyoy, mikrobiologik, fiziologik), tibbiy yordam ko‘rsatuvchi xususiy muassasalardagi chiqindilarning barcha turi tushuniladi.

Xavfli chiqindilar bu - suyuq yoki qattiq chiqindilar yoki ularning aralashmasi bo‘lib, ular o‘z xususiyatlari va ularning tarkibida kimyoviy yoki yuqumli qismlarning konsentratsiyasi, shuningdek, tabiiy omillar natijasida:

a) o‘lim ko‘rsatkichlarining ortishi yoki jiddiy va tuzalmaydigan kasalliklar bilan og‘rishning, shuningdek, nogironlik xolatiga olib keluvchi kasalliklarning ko‘payishiga sabab bo‘lishi mumkin;

b) chiqindilarga noto‘g‘ri ishlov berish, ularni saqlash, tashish, tashlash, qayta ishlash hozirgi davrda yoki kelajakda inson salomatligi va atrof-muxit xolati xavf tug‘dirishi mumkin;

v) infeksiya bilan zararlangan, tarkibida zararli va radioaktiv qismlari bo‘lgan, o‘zgartirilmagan anatomik chiqindilar ijtimoiy va estetik-ma‘naviy sabablarga ko‘ra xavlidir.

O‘zbekiston Respublikasi davolash-profilaktika muassasalarida chiqindilarni yig‘ish, saqlash va utilizatsiya qilish sanitariya qoida va me‘yorlari (SanQvaM 0317-15)

Tibbiyot chiqindilari epidemiologik, toksikologik va radiatsion xavfliligi, shuningdek, yashash muhitiga salbiy ta‘siriga bog‘liq holda beshta xavflilik sinfiga kiritiladi.

1. B va V sinfga kiruvchi chiqindilar ularni qayta ishlatish imkoniyatiga yo‘l qo‘yilmaydigan fizik ta‘sir qilish yo‘li bilan zararsizlantirilgan va tashqi ko‘rinishi o‘zgartirilgandan so‘ng A sinf chiqindilari bilan yig‘ilishi, vaqtincha saqlanishi, tashilishi, yo‘q qilinishi va ko‘mib tashlanishi mumkin. B va V sinfga kiruvchi chiqindilar qadoqlangan idishlar chiqindilar zararsizlantirganligi to‘g‘risida axborot beruvchi belgiga ega bo‘lishi kerak.

2. Tibbiyot chiqindilari uchun paketlar sinflari:

3. A sinf - oq rangdagi paketlar.

4. B sinf - sariq rangdagi paketlar.

5. V sinf - to‘q sariq rangdagi paketlar.
6. G sinf - qora rangdagi paketlar.
7. D sinf - jigar rang paketlar

Umuman olganda, atrof-muhit va uning tarkibiy qismlari - suv, tuproq va oziq-ovqat mahsulotlarini ifloslantiruvchi tibbiy chiqindilar to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita odamlarda xavfli yuqumli kasalliklar paydo bo'lishiga xavf tug'diradi.

Xulosa: O'tkazilgan tadqiqotlar asosida quyidagi xulosalar qilindi: Birinchi marta Urgut tumani misolida mintaqadagi yirik kasalxonalarda tibbiy chiqindilar va ularning atrof-muhitga ta'siri tahlil qilindi va ushbu muassasalar orasida chiqindilarni ishlab chiqarishning umumiy hajmi bo'yicha, birinchi o'rinda Urgut tuman 1-son shifoxonasi, ikkinchi-Urgut tumani tibbiyot birlashmasi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL VOLUME 1 ISSUE 5
 - UIF-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337
 - <https://cyberleninka.ru/article/n/secrets-of-living-longer-with-a-healthy-lifestyle/viewer>
- Международный научный журнал № 3 (100), часть 1 «Научный импульс»
Октябрь, 2022
- <http://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/download/827/728>
 - EURASIAN JOURNAL OF MEDICAL AND
 - NATURAL SCIENCES Innovative Academy Research Support Center UIF = 8.3 | SJIF = 5.995 www.in-academy.uz
 - <https://inacademy.uz/index.php/EJMNS/article/view/7125>
 - International Journal of Education, Social Science & Humanities. FARS Publishers
 - Impact factor (SJIF) = 6.786
 - <https://doi.org/10.5281/zenodo.7516591>
 - GALAXY INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL (GIIRJ)ISSN (E): 2347-6915Vol. 11, Issue 1, Jan.(2023)
 - <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/3454/3196>